MÜHF-HAD Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi • Cilt 31, Sayı 2, Aralık 2025, ISSN: 2529-0142, ss. 1841-1884 • DOI:10.33433/maruhad.1813443

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

Uluslararası Ceza Hukukunda Soykırım Suçu ve Soykırım Suçuna Teşebbüs

The Crime of Genocide and the Attempt to Commit Genocide in International Criminal Law

Zahit YILMAZ*, Beyza Nur ÇEVİK TOPAL**

ÖZ

Uluslararası ceza hukuku, bireylerin işledikleri suçlardan dolayı uluslararası toplum nezdinde sorumlu tutulmalarını amaçlayan bir hukuk dalı olarak gelişmiştir. Bu bağlamda, soykırım suçu, insanlık tarihinin en ağır suçlarından biri olarak, uluslararası ceza hukukunda ayrıcalıklı bir yere sahiptir. 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi ile tanımlanan soykırım, belirli bir ulusal, etnik, ırksal veya dini grubun tamamen veya kısmen yok edilmesi amacıyla gerçekleştirilen fiilleri kapsar. Ancak, soykırımın tamamlanması her zaman söz konusu olmayabilir. Bazen failin icrasına yönelik eylemler, soykırım kastı taşımasına rağmen çeşitli nedenlerle tamamlanamaz. Bu durum, uluslararası ceza hukukunda "soykırım suçuna teşebbüs" kavramının gündeme gelmesine yol açmaktadır. Teşebbüs, suçun icrasına doğrudan ve ciddi bir şekilde başlanmış olmasına rağmen tamamlanamaması halini ifade eder. Uluslararası ceza hukukunda teşebbüsün özel bir önemi bulunmakta olup bu kurum, bireylerin tamamlanmamış suçlardan da sorumlu tutulabilmesini mümkün kılmaktadır. Soykırım suçuna teşebbüs mümkün olmakla beraber bu konu hakkında herhangi bir içtihat mevcut değildir. Bu anlamda her ne kadar kendisine öğretide de yeterince yer bulmuş olmasa da konunun önemine binaen, bu suça teşebbüsün de irdelenmesi gerekir.

Soykırım suçuna teşebbüs açısından, her bir seçimlik hareket ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Tespit yapılırken soykırım suçunun yapısı dikkate alınmalı ve değerlendirme, bütün ihtimaller dikkate alınarak ceza hukukunda geçerli olan ilkeler dikkate alınarak yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ceza Hukuku, Soykırım Suçu, Soykırım Suçuna Teşebbüs, Uluslararası Ceza Mahkemesi

* Doc. Dr. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Anabilim Dalı, zahityilmaz@marmara.edu.tr; ORCID ID: 0000-0003-3959-3141.

** Arş. Gör. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, beyza.cevik@marmara.edu.tr; ORCID ID: 0009-0002-4056-7565.

Sorumlu Yazar/Correspondence Author: Zahit YILMAZ

E-posta/E-mail: zahityilmaz@marmara.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 30 Ekim 2025 **Kabul Tarihi/Accepted:** 24 Aralık 2025

How to cite this article/Atıf için: Zahit Yılmaz ve Beyza Nur Çevik Topal, 'Uluslararası Ceza Hukukunda Soykırım Suçu ve Soykırım Suçuna Teşebbüs' 2025 31 (2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Fehim Üçışık'a Armağan) 1841-1884. DOI: 10.33433/maruhad.1813443.

ABSTRACT

International criminal law has developed as a branch of law aimed at holding individuals accountable before the international community for crimes they commit. In this context, the crime of genocide, as one of the most heinous crimes in human history, holds a special place in international criminal law. Genocide, as defined by the 1948 Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, encompasses acts committed with the intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnic, racial, or religious group. However, the completion of genocide is not always a prerequisite. Sometimes, despite the perpetrator's actions being carried out with the intent of committing genocide, the crime may not be completed for various reasons. This situation gives rise to the concept of "attempted genocide" in international criminal law. Attempt refers to a situation where the commission of a crime has been commenced directly and seriously but has not been completed. Attempt has particular significance in international criminal law, as this institution makes it possible for individuals to be held responsible for uncompleted crimes. Although it is possible to attempt genocide, there is no case law on this subject. In this sense, although it has not been sufficiently addressed in doctrine, the attempt to commit this crime must be examined in view of the importance of the subject.

In terms of attempting genocide, each alternative act must be assessed separately. When making this determination, the structure of the crime of genocide must be taken into account, and the assessment must be made in accordance with the principles applicable in criminal law, taking all possibilities into consideration.

Keywords: International Criminal Law, Genocide, Attempted Genocide, International Criminal Court

GİRİŞ

Soykırım suçu uluslararası ceza hukukunun kendisine ciddi şekilde anlam yüklediği, insan haklarının en ağır şekilde ihlal edildiği ve sonuçları itibariyle sadece suçun doğrudan mağdurlarını değil bütün bir insanlığı derinden etkileyen bir suçtur. Dolayısıyla "suçların suçu" olarak da ifade edilen bu suç, insanlığa karşı suçların en ağırı olarak kabul edilmiş ve medeni toplumlara sadece soykırım suçunu işlememek değil bundan da önce soykırımı önleme görevi yüklenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanya'sı tarafından başta Yahudiler olmak üzere farklı gruplara yönelik olarak gerçekleştirilen sistematik imha politikaları, bütün bir medeniyete karşı en ağır fiiller olarak kabul edilmiş ve "*Bir daha asla*" sloganı ile 1948 tarihinde Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi kabul edilmiştir. Sözleşme metninde sınırlı sayıda gösterilen gruplara karşı yine Sözleşmede gösterilen hareketlerin, grubu kısmen veya tamamen yok etme maksadıyla işlenmesi soykırım suçu olarak düzenlenmiştir. Öyle ki soykırımın önlenmesine ilişkin normlar, *jus cogens* normlar olarak kabul edilmiştir.

İfade ettiğimiz üzere soykırımı sadece cezalandırmak değil aynı zamanda bunu engellemek de devletlerin ve uluslararası topluluğun görevidir. Bu anlamda bahse konu suça teşebbüsün cezalandırılacağı da açıktır. Bununla birlikte soykırım suçuna teşebbüse ilişkin herhangi bir içtihat

oluşmamış ve konu ile ilgili akademik çalışmalar da sınırlı ölçüde kalmıştır. Yine de suçun önemi dikkate alındığında, bu suça teşebbüs bahsinin de teorik bir şekilde ele alınmasında yarar vardır.

Soykırım suçunda belirleyici olan ölçüt, tekil fiillerin tamamlanıp tamamlanmadığı değil, grubun kısmen veya tamamen yok edilmesine yönelik amacın hayata geçirilip geçirilmediğidir. Bu çerçevede fail, elverişli ve esaslı icra hareketlerine başlamış olmasına rağmen bu amaca ulaşamamışsa, eylemin teşebbüs aşamasında kaldığı kabul edilmelidir. UCM'nin soykırım suçuna ilişkin doktrini geliştirmesi pek olası değildir; zira Mahkeme, bölgesel barış ve güvenliği tehdit eden en üst düzey failler üzerine yoğunlaşmakta ve bu tür ağır ihlaller genellikle teşebbüs değil, tamamlanmış suçlar kapsamında değerlendirilmektedir. Buna karşın, *ad hoc* mahkemelerde veya yerel mahkemelerde, teşebbüs suçu daha sık ele alınabilir ve soykırıma teşebbüs suçunun sınırları da esasen bu mahkemelerin içtihatlarıyla şekillenebilir.

Çalışmamızda soykırım suçunun tarihi gelişimi hakkında bilgi verilecek; ardından Soykırım Sözleşmesi'nin 2. maddesi kapsamında suçun maddi ve manevi unsurları, öğreti ve uluslararası mahkeme içtihatları ışığında açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışmamızda son olarak soykırıma teşebbüsün ne anlama geldiği hem genel olarak hem de her bir seçimlik hareket dikkate alınarak ayrı ayrı değerlendirilecektir.

I. SOYKIRIM SUÇUNUN GENEL ÇERÇEVESİ

A. SOYKIRIMIN TARİHİ GELİŞİMİ

"*Ruanda'da başarısızlığımızın nedenlerinden biri, soykırımın gerçek bir olasılık olduğunu önceden kabul etmemiş olmamızdı. Ve soykırım başladıktan sonra, çok uzun süre bunu kabul edemedik veya adıyla adlandıramadık. Gelecekte soykırımı önlemek veya durdurmak konusunda ciddiysek, belirli bir zulmün soykırım tanımına girip girmediğine dair hukuki tartışmalarla kendimizi engellememeliyiz. Emin olduğumuzda, harekete geçmek için çoğu zaman çok geç olabilir. Soykırımın yaklaştığının veya olabileceğinin işaretlerini fark etmeliyiz, böylece zamanında harekete geçerek bunu önleyebiliriz*"[1].

Bu sözler, Birleşmiş Milletler (BM) eski genel sekreteri Kofi Annan'ın Cenevre'deki İnsan Hakları Komisyonu'na, Ruanda soykırımına ilişkin yapmış olduğu konuşmada sarf edilmiştir. Annan, bu suçun geri döndürülemez ve telafisi mümkün olmayan niteliğine dikkat çekerek; haleflerine bırakmak istediği en önemli mirasın, soykırımı önleme konusunda daha donanımlı ve eğer önlemede başarısız olursa soykırımı durdurmak için kararlılıkla harekete geçebilen bir örgüt oluşturmak olduğunu ifade etmiştir[2].

1 Kofi Annan, 'Address by Kofi Annan to the Commission on Human Rights' (*United Nations – Secretary-General*, 7 April 2004) <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2004-04-07/address-kofi-annan-commission-human-rights#:~:text=We%20must%20protect%20the%20rights,their%20dignity%20and%20their%20rights.> accessed 20 April 2025.

2 ibid.

"Tüm suçların en büyüğü" ya da "suçların suçu"[3] olarak da anılan soykırım *(genocide)* kavramı, terminolojik anlamını ilk kez Nazi işgali sebebi ile ülkesi Polonya'dan kaçmak zorunda kalan ve kendisi de bir Yahudi olan Raphael Lemkin'in "İşgal Altındaki Avrupa'da Mihver Yönetimi" isimli çalışmasıyla kazanmıştır[4]. Lemkin, "soykırım" kavramı ile bir ulusun veya etnik grubun yok edilmesinin kastedildiğini, *genocide* ifadesinin eski Yunanca "genos" (γένος: ırk, kabile) ve Latince "tide" (öldürme) kelimelerinden oluştuğunu ve bu nedenle, öldürme, cinayet, çocuk öldürme gibi kelimelerle aynı yapıya sahip olduğunu ifade etmiştir[5]. Yazar, soykırım kavramının, ulusal grupların yaşamının temel dayanaklarını yok etmek ve bu grupları ortadan kaldırmak amacıyla koordineli bir şekilde yürütülen çeşitli eylemleri ifade etmek için kullanıldığını belirtmektedir[6]. "*Böyle bir planın amaçları, ulusal grupların siyasi ve sosyal kurumlarının, kültürünün, dilinin, ulusal duygularının, dininin ve ekonomik varlığının parçalanması ve bu gruplara mensup bireylerin kişisel güvenliği, özgürlüğü, sağlığı, haysiyeti ve hatta hayatlarının yok edilmesidir. Soykırım, bir bütün olarak ulusal gruba yöneliktir ve ilgili eylemler, bireylerin bireysel sıfatlarıyla değil, ulusal grubun üyelerine yöneliktir"*[7]. Dolayısıyla soykırımın salt fiziksel bir ortadan kaldırma eylemi olmaktan öte kimi zaman on yıllara yayılan bir süreç olduğunu söylemek mümkündür[8].

Kişilerin, modern sınıflandırmaların oluşturduğu kimlikler sebebiyle hedef alındığı soykırımın 20. yüzyılda tanımlanmış ve cezalandırılması öngörülmüş yeni bir suç türü olarak kabul edildiği belirtilmektedir[9]. Soykırım kavramı, esasen 1940–1945 yılları arasında Nazi Almanya'sı tarafından Avrupa'da gerçekleştirilen sistematik katliamların ardından uluslararası hukuk literatüründe önem kazanmaya başlamıştır. Bahse konu suçun ardında, şiddet eylemlerinin uzun bir hazırlık döneminin ardından gerçekleşmesi ve devlet kurumu içinde şiddeti örgütleyen yöneticiler ve bu durumu sahiplenen kişi/grupları şiddete sevk edecek bir ideoloji mevcuttur[10]. II. Dünya Savaşı'nın ardından, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Birleşik Krallık ve Sovyetler Birliği'nin girişimiyle, savaş sırasında işlenen ağır suçlardan sorumlu tutulan üst düzey Nazi yetkililerinin yargılanması amacıyla Nürnberg Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesi kurulmuştur[11]. Bu mahkemeyi oluşturan Nürnberg Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesi Statüsü, 8 Ağustos 1945 tarihli Londra Anlaşması ile kabul edilmiş olup; Mahkemenin yetkisini ve yargılayacağı suç kategorilerini belirlemiştir. Statüde "soykırım" müstakil bir suç olarak düzenlenmemiştir. Dolayısıyla sanıklar soykırım suçundan değil;

3 *Prosecutor v Jean Kambanda* (Judgement and Sentence) ICTR – 97-23-S (4 September1998) para 16.

4 Björn Schiffbauer, Christian J Tams and Lars Berster, *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide: A Commentary* (Nomos 2014) 5.

5 Raphael Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe Laws of Occupation Analysis of Government Proposals for Redress* (Carnegie Endowment for International Peace Division of International Law 1944) 79.

6 ibid. 79.

7 ibid.

8 Penny Green, Thomas MacManus ve Alicia de la Cour Venning, *Countdown to Annihilation: Genocide in Myanmar* (2015) 21; UN Human Rights Council, 'Anatomy of a Genocide: Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights in the Palestinian Territories Occupied since 1967, Francesca Albanese' (1 July 2024) UN Doc A/HRC/55/73, 3.

9 Ebru Çoban, 'Uluslararası Hukukta Soykırım Suçu ve Suça Zemin Hazırlayan Toplumsal Yapılar: Ruanda Örneği' (2008) 5(17) *Uluslararası İlişkiler* 47, 48.

10 ibid. 49.

11 Semin Töner Şen, *Uluslararası Hukukta Soykırım, Etnik Temizlik ve Saldırı* (1. baskı, XII Levha 2010) 170-71.

barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardan (madde 6) yargılanmıştır. 1945'te başlayıp 31 Ağustos 1946'da sona eren bu yargılama sürecinde Mahkeme, 403 açık oturum gerçekleştirmiştir. Bireysel sanıklara karşı savcılık tarafından 33 tanık dinlenmiş; buna karşılık 61 tanık ve 19 sanık da savunma adına ifade vermiştir. Ayrıca, 143 tanık yazılı sorgulara verdikleri yanıtlarla savunmaya katkı sağlamıştır. Tüm sanıklar suçlamaları reddetmiş ve suçsuz olduklarını beyan etmiştir[12]. Sanıklar, bazı durumlarda Mahkeme tarafından atanan, çoğu zaman ise kendi seçtikleri avukatlar tarafından savunulmuştur. Yargılama sonucunda 24 sanıktan 11'i idam, 3'ü müebbet hapis, 7'si süreli ağır hapis cezasına çarptırılmış; 3 sanık ise beraat etmiştir[13].

Nürnberg yargılamalarının ardından, Uluslararası Hukuk Komisyonu 1950 yılında, BM Genel Kurulu'na sunulmak üzere "Nürnberg Mahkemesi Tüzüğünde ve Mahkeme Kararlarında Tanınan Uluslararası Hukuk İlkeleri"[14] ni kabul etmiştir. "Nürnberg İlkeleri" olarak anılan bu belge, modern uluslararası ceza hukukunun temel taşlarından biri olmuştur. Soykırım suçuna ilişkin olarak birinci ilke, "*uluslararası hukuka göre suç teşkil eden bir fiili işleyen herkes, o fiilden sorumludur ve cezalandırılabilir*" hükmüyle, kişilerin — ister devlet başkanı ister sıradan bir vatandaş olsun — uluslararası hukuk önünde bireysel olarak sorumlu tutulabileceğini açıkça ortaya koymuştur. Altıncı ilke ise soykırımı da kapsayacak şekilde, uluslararası hukuka göre cezalandırılabilir suçları barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar olmak üzere üç başlık altında sınıflandırmıştır[15]. Bu ilkeler, 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi[16] ile daha sonra kurulan Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM)'nin hukuki temelini oluşturmuştur.

1946'daki Nürnberg ve Tokyo yargılamalarından hemen sonra BM bünyesinde bu suçun kodifiye edilmesine yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Lemkin'in bu aşamada yürüttüğü lobi faaliyetleri

12 International Law Commission, 'The Charter and Judgment of the Nürnberg Tribunal – History and Analysis: Memorandum Submitted by the Secretary-General' (1949) UN Doc A/CN.4/5, 6–7.

13 UN International Law Commission UN. Secretary-General, 'The Charter and Judgment of the Nürnberg Tribunal – History and Analysis: Memorandum Submitted by the Secretary-General A/CN.4/5'. 7-8.

14 International Law Commission, 'Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal' (1950), UN Doc A/1316.

15 İlke VI: Aşağıda belirtilen suçlar uluslararası hukuka göre suç olarak cezalandırılabilir:
(a) Barışa karşı suçlar: (i) Bir saldırı savaşının veya uluslararası antlaşmaları, anlaşmaları veya güvenceleri ihlal eden bir savaşın planlanması, hazırlanması, başlatılması veya yürütülmesi; (ii) (i) bendinde belirtilen eylemlerden herhangi birinin gerçekleştirilmesi için ortak bir plana veya komploya katılma.
(b) Savaş suçları: İşgal edilen topraklardaki sivil halkın öldürülmesi, kötü muameleye tabi tutulması veya köle olarak çalıştırılmak üzere ya da başka bir amaçla sürgün edilmesi, savaş esirlerinin, denizlerdeki kişilerin öldürülmesi veya kötü muameleye tabi tutulması, rehinelerin öldürülmesi, kamu veya özel mülkiyetin yağmalanması, şehirlerin, kasabaların veya köylerin kasten tahrip edilmesi veya askeri gereklilikle haklı gösterilemeyen tahribatı içeren ancak bunlarla sınırlı olmayan savaş yasalarının veya geleneklerinin ihlal edilmesi. (c) İnsanlığa karşı suçlar: Herhangi bir sivil nüfusa karşı işlenen cinayet, imha, köleleştirme, sürgün ve diğer insanlık dışı eylemler veya siyasi, ırksal veya dini nedenlerle yapılan zulümler, bu tür eylemler veya zulümler barışa karşı işlenen herhangi bir suçun veya herhangi bir savaş suçunun icrası sırasında veya bu suçlarla bağlantılı olarak gerçekleştirildiğinde.

16 UNGA Res 260(III)A (9 December 1948) 'Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide' UN Doc A/RES/260(III)A. Bundan sonra "1948 Soykırım Sözleşmesi" olarak anılacaktır. Türkiye, 31 Temmuz 1950'de Sözleşmeye taraf olmuştur.

neticesinde[17] BM Genel Kurulu, 96/1 sayılı "Soykırım Suçu"[18] başlıklı kararı kabul etmiştir. Genel kurul kararında soykırım, *"cinayetin tek tek insanların yaşama hakkının inkârı olması gibi, tüm insan gruplarının var olma hakkının inkârıdır; var olma hakkının bu şekilde inkârı insanlığın vicdanını sarsar, bu insan gruplarının temsil ettiği kültürel ve diğer katkılar biçiminde insanlık için büyük kayıplara yol açar ve ahlak yasasına ve Birleşmiş Milletler'in ruhuna ve amaçlarına aykırıdır"*[19] şeklinde düzenlenmiştir. Aynı zamanda, "soykırımın uluslararası hukuka göre medeni dünyanın kınadığı bir suç olduğunu ve bu suçu işleyenlerin – ister özel şahıslar, kamu görevlileri veya devlet adamları olsun, ister suç dini, ırksal, siyasi veya başka gerekçelerle işlenmiş olsun – cezalandırılacağını" teyit etmiş ve bu suçun önlenmesi ve cezalandırılması için devletleri ulusal mevzuat hazırlamaya teşvik etmiştir[20]. Son olarak Genel Kurul, soykırım suçunun süratle önlenmesi ve cezalandırılmasını kolaylaştırmak amacıyla Devletler arasında uluslararası iş birliğini tavsiye etmiş; bu doğrultuda, Ekonomik ve Sosyal Konsey'den, soykırım suçuna ilişkin bir sözleşme taslağı hazırlayarak Genel Kurul'un bir sonraki olağan oturumuna sunmak üzere gerekli çalışmaları yürütmesini talep etmiştir[21]. Genel Kurul'un 96/1 sayılı kararı tıpkı diğer Genel Kurul kararları gibi bağlayıcı değildir ve fakat soykırımın özel bir suç olarak tanınması yolunda önemli bir adımdır[22]. Bu şekilde, Soykırım Sözleşmesi'nin hazırlık süreci resmen başlamıştır.

"Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi"[23], 9 Aralık 1948 tarihinde Genel Kurul'un 260 A (III) sayılı kararıyla kabul edilmiştir. Soykırım, bağımsız bir suç olarak hukuki anlamını ilk kez 1948 Soykırım Sözleşmesi ile kazanmıştır[24]. Düzenlediği konu göz önüne alındığında oldukça kısa olan ve yalnızca 19 maddeden oluşan bu belge, BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen ilk insan hakları sözleşmesidir. II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan ağır insanlık suçlarının ardından uluslararası toplumun "bir daha asla" taahhüdünü simgelemektedir. Sözleşmenin kabulü, uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası ceza hukukunun gelişimi bakımından son derece önemli bir dönüm noktası olmuştur[25]. Sözleşme hükümleri, büyük ölçüde uluslararası teamül hukukunun kodifiye edilmiş hali olarak değerlendirilebilir. Bu hükümler arasında özellikle 2. madde, soykırım suçunun yasal tanımını ortaya koyması bakımından öne çıkmaktadır. 2. maddedeki tanım, daha sonra kurulan tüm uluslararası ya da karma ceza mahkemelerine ilişkin belgelerde aynen tekrar edilmiştir[26]. Çalışmamızda da değineceğimiz Türk Ceza Hukuku ve Alman Hukuku'nda yer alan soykırım düzenlemeleri de genel olarak uluslararası tanımlara uygun şekilde biçimlenmiştir.

17 Schiffbauer, Tams and Berster (n 4) 8.

18 UNGA Res 96(I) (11 December 1946) 'The Crime of Genocide' UN Doc A/RES/96(I).

19 UNGA Res 96(I) (n 18) Preamble.

20 United Nations General Assembly, 'The Crime of Genocide.A/RES/96(I)' <https://digitallibrary.un.org/record/209873?v=pdf>. para 1.

21 ibid. para 4.

22 Schiffbauer, Tams and Berster (n 4) 8.

23 UNGA Res 260(III)A (n 16).

24 Antonio Cassese and others, *Cassese's International Criminal Law* (Third edition, Oxford University Press 2013) 109.

25 'Ratification of the Genocide Convention' (*United Nations: Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect*) <https://www.un.org/en/genocide-prevention/legal/ratification> accessed 15 April 2025.

26 Cassese and others (n 24) 109.

Uluslararası Adalet Divanı (UAD), *Bosna Hersek v. Sırbistan ve Karadağ* [27] davasında verdiği 26 Şubat 2007 tarihli kararında, soykırımın uluslararası hukuka göre bir suç ve soykırımı yasaklayan normların, hiç kuşkusuz uluslararası hukukun emredici normları *(jus cogens)*[28] olduğunu ifade etmiştir[29]. *Jus cogens* normlar, taraflar arasında yapılan herhangi bir sözleşme ile bertaraf edilmesi veya değiştirilmesi mümkün olmayan, uluslararası hukukta üstün ve emredici nitelikte kurallardır[30]. Bu kuralların en temel özelliği, uluslararası topluluğun menfaatini korumasıdır. Bütün devletlerin, *jus cogens* normlara uygun hareket etme sorumluluğu vardır ve dolayısıyla bu kurallar bütün devletler için bağlayıcıdır[31]. Soykırım suçunun yasaklanması, bugün uluslararası hukuktaki temel *jus cogens* kurallardandır. Soykırım Sözleşmesi, yalnızca taraf devletler bakımından değil, taraf olmayan devletler açısından da bağlayıcılık arz etmektedir. Bu durum, Sözleşmenin dayandığı jus cogens normların, herkese karşı ileri sürülebilen erga omnes nitelikte yükümlülükler doğurmasından kaynaklanmaktadır[32].

1948 Soykırım Sözleşmesi'nin temelini oluşturan ilkeler, herhangi bir antlaşma yükümlülüğü olmasa bile, tüm uluslar tarafından tüm devletler için bağlayıcı olarak kabul edilmektedir. UAD *Barcelona Traction*[33] davasında, devletlerin *erga omnes* yükümlülüğünü tanımlamıştır. Dolayısıyla soykırım suçunun da *erga omnes* yükümlülükler doğurması sebebiyle tüm devletler, soykırım nerede ve ne zaman meydana gelirse veya buna teşebbüs edilirse bu durumu önleme ve cezalandırma yükümlülüğü altındadır. Bunun yanında UAD, *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşmenin Uygulanması*[34] davasında, *jus cogens* kurallarının ihlalinin yalnızca doğrudan zarar gören devlete karşı değil, tüm uluslararası topluluğa karşı sorumluluk doğurduğunu kabul etmiştir. Bir devletin, uluslararası topluluğa karşı, ortak değerleri paylaşmasından ötürü borçlu olduğu ifade edilen *jus cogens* kuralların ihlali halinde her devletin *erga omnes* yükümlülük sebebiyle harekete geçmesi mümkündür[35]. Bu çerçevede, soykırımın doğrudan mağduru olmayan devletler dahi söz

27 *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v Serbia and Montenegro)* (Judgment) [2007] ICJ Rep 43.

28 *Jus cogens* kuralların milletlerarası alanda kabul edilmiş tek resmi tanımı 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 53. maddesinde düzenlenmiştir. "Bir milletlerarası emredici hukuk normu ile çatışan antlaşmalar" başlıklı madde şu şekildedir: "*Bir antlaşma yapılması sırasında milletlerarası genel hukukun emredici bir normu ile çatışıyorsa batıldır. Bu sözleşme bakımından milletlerarası genel hukukun emredici bir normu, bir bütün olarak Devletlerin milletlerarası toplumunun, kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte olan daha sonraki bir milletlerarası genel hukuk normu ile değiştirilebilecek olan bir norm olarak kabul ettiği ve tanıdığı bir normdur.*"

29 *Bosnia and Herzegovina v Serbia and Montenegro* (n 27) para 161.

30 Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk* (Reşat Volkan Günel ed, 12. Baskı, Savaş Yayınevi 2024) 27.

31 Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – I* (7. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2023) 114-115.; *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v Rwanda)* (New Application: 2002) [2006] ICJ Rep 6, para 64.

32 Ilias Bantekas and Susan Nash, *International Criminal Law* (3rd ed, Taylor and Francis 2009) 11, 17, 139.

33 *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v Spain)* (Second Phase, Judgment) [1970] ICJ Rep 3, para 33.

34 *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v Myanmar)* (Preliminary Objections, Judgment) [2022] ICJ Rep 477.

35 Gözde Kılıç Yaşın, 'Soykırımı Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi Çerçevesinde Devletin Sorumluluğu' (2024) 5 Toplum Ekonomi ve Yönetim Dergisi 408, 417; Serhat Sinan Kocaoğlu, 'Suçların Suçu: Soykırım' [2010] Türkiye Barolar Birliği Dergisi 139, 156 – 157.

konusu yasağın *jus cogens* ve dolayısıyla *erga omnes* niteliği gereği bu yasağa uymakla yükümlüdür. 1948 Soykırım Sözleşmesi'ne taraf tüm devletlerin, Sözleşmedeki yükümlülükleri yerine getirmek suretiyle soykırımı önleme, bastırma ve cezalandırma konusunda ortak bir çıkarı bulunmaktadır. Dolayısıyla her bir taraf devlet, bu yükümlülüklere uyulmasını sağlama konusunda meşru bir menfaate sahiptir[36].

Örneğin Güney Afrika, İsrail'in Gazze'deki eylemlerinin 1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ne aykırı olduğu iddiasıyla 29 Aralık 2023'te UAD'de İsrail aleyhine dava açmıştır[37]. Güney Afrika, başvurusunda, soykırım yasağının *jus cogens* nitelikte olduğunu ve dolayısıyla *erga omnes* yükümlülük doğurduğunu vurgulamış[38] ayrıca hem İsrail'in hem de Güney Afrika'nın 1948 Soykırım Sözleşmesi'ne taraf olduğunu belirtmiştir. Sözleşmenin 9. maddesi, "*Sözleşmeci Devletler arasında bu Sözleşmenin yorumlanması, uygulanması veya yerine getirilmesi ve ayrıca soykırım fiillerinden veya üçüncü maddede belirtilen fiillerin herhangi birinden bir Devletin sorumluluğu ile ilgili olarak çıkan uyuşmazlıklar, uyuşmazlığın taraflarından birinin talebi üzerine Uluslararası Adalet Divanı önüne götürülür*" hükmünü içermektedir[39]. Her iki devletin de Sözleşmeye taraf olması nedeniyle, Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) yargılamasından farklı olarak, UAD'ye başvuru hukuken mümkün hale gelmiştir.

B. SOYKIRIM SUÇUNUN MADDİ VE MANEVİ UNSURLARI

1948 Soykırım Sözleşmesi'nin giriş bölümde BM Genel Kurulu'nun 96/1 sayılı kararına atıf yapılarak, soykırımın BM'nin ruhuna ve amaçlarına aykırı olan ve uygar dünya tarafından lanetlenen, uluslararası hukuka göre bir suç olduğu ifade edilmiştir[40]. Sözleşmenin ilk dört maddesi, soykırım suçunun maddi ve manevi unsurlarını içermektedir. İlk madde "Önleme ve Cezalandırma Görevi" başlığını taşır. İlgili madde şu şekildedir: *"Sözleşmeci Devletler, ister barış zamanında isterse savaş zamanında işlensin, önlemeyi ve cezalandırmayı taahhüt ettikleri soykırımın uluslararası hukuka göre bir suç olduğunu teyit eder."* Birinci madde, soykırıma karşı uluslararası hukuk rejiminin temel unsurlarını belirlemekte ve soykırımı uluslararası hukukun suçları arasında saymaktadır. Bu niteleme yapılırken barış zamanında veya savaş zamanında işlenen şeklinde bir ayrıma gidilmemiştir. Aynı zamanda tarafların soykırımı "önleme ve cezalandırma" yükümlülüğü olduğu madde metninde belirtmektedir. Dolayısıyla soykırım, sadece bir suç değil; aynı zamanda anlaşma taraflarının önlemekle yükümlü oldukları da bir suçtur. Ancak madde geçen "teyit eder" ifadesi yeterince kesin olmaması gerekçesi ile öğretide eleştirilmektedir[41].

36 *Gambia v Myanmar* (n 34) para 107.

37 Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v Israel) (Order of 26 January 2024) [2024] ICJ.

38 ibid. para 5.

39 *Application Of The Convention On The Prevention And Punishment Of The Crime Of Genocide In The Gaza Strip (South Africa v Israel)* (ICJ). paras 9,10,11.

40 UNGA Res 96(I) (n 18) Preamble.

41 Schiffbauer, Tams and Berster (n 4) 40.

Soykırımı önleme yükümlülüğü, soyut bir yükümlülük değildir. Bu yükümlülük, 2. maddede belirtilen soykırım eylemlerinin ve 3. maddede atıfta bulunulan diğer eylemlerin meydana gelmesini önlemeye yönelik aktif bir davranış gerektirir[42]. Önleme yükümlülüğü ancak soykırım tehdidi ile devreye girer[43]. Nitekim UAD, *Bosna Hersek v. Sırbistan ve Karadağ* davasında konuya ilişkin şu değerlendirmede bulunmuştur: "*… söz konusu yükümlülüğün bir sonuç değil, bir davranış yükümlülüğü olduğu açıktır; yani bir Devlet, koşullar ne olursa olsun, soykırımın işlenmesini engelleme konusunda başarılı olma yükümlülüğü altında olamaz. Taraf Devletlerin yükümlülüğü, daha ziyade, soykırımı mümkün olduğunca önlemek için ellerinde bulunan makul tüm araçları kullanmaktır. Bir Devlet sadece arzu edilen sonuca ulaşılamadığı için sorumluluk altına girmez; ancak Devlet soykırımı önlemek için gücü dahilinde olan ve soykırımın önlenmesine katkıda bulunabilecek tüm tedbirleri açıkça almamışsa sorumluluk altına girer. Bu alanda, somut bir değerlendirme yapılmasını gerektiren "gerekli özeni gösterme" kavramı kritik bir öneme sahiptir*"[44].

Sözleşmenin 2. maddesi "Soykırımı Oluşturan Eylemler" başlığını taşır. İlgili madde:

"*Bu Sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden herhangi biri, soykırım suçunu oluşturur.*

a) Gruba mensup olanların öldürülmesi;

b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;

c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek;

d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;

e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek" şeklindedir.

Sözleşmenin 2. maddesinde yer alan tanıma göre soykırım suçu, yalnızca bu maddede sayılan beş seçimlik fiilden oluşur[45] ve bağlı hareketli bir suçtur[46]. Bu beş alt paragraf, suçun maddi unsurunu yani *actus reus*'u oluşturan fiilleri belirtmektedir. Ayrıca, maddenin birinci paragrafına göre soykırım suçunun belirli bir kasıtla, yani bir "ulusal, etnik, ırksal ya da dinsel grubu, grup olarak, kısmen ya da tamamen "yok etme niyetiyle" gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir[47]. Soykırım suçunun manevi unsuru *(mens rea)*, özel kastın *(dolus specialis)* varlığıyla ortaya konulmaktadır. *Actus reus* ile

42 ibid. 46.

43 Andrea Gattini, 'Breach of the Obligation to Prevent and Reparation Thereof in the ICJ's Genocide Judgment' (2007) 18 *European Journal of International Law* 695, 704.

44 *Bosnia and Herzegovina v Serbia and Montenegro* (n 27) para 430.

45 Cassese and others (n 24) 110.

46 Mahmut Koca ve İlhan Üzülmez, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (9. Baskı, Adalet Yayınevi 2023) 59; Selin Başer, 'Uluslararası Ceza Hukuku Bakımından Soykırım Suçunun Manevi Unsuru (Mens Rea) ve Manevi Unsurun Yorumlanmasına Dair Yaklaşımlar' (2022) 4 ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi 635, 649.

47 Cassese and others (n 24).

mens rea ayrımı, soykırım suçuna ilişkin uluslararası yargı kararlarının neredeyse tamamında açıkça vurgulanmıştır[48].

"Cezalandırılacak Eylemler" sözleşmenin 3. maddesinde belirtilmiştir, buna göre:

"*Aşağıdaki eylemler cezalandırılır:*

a) Soykırımda bulunmak;

b) Soykırımda bulunulması için iş birliği yapmak;

c) Soykırımda bulunulmasını doğrudan ve aleni surette kışkırtmak;

d) Soykırımda bulunmaya teşebbüs etmek;

e) Soykırıma iştirak etmek;"

1948 Soykırım Sözleşmesi'ndeki düzenlemeye benzer bir hüküm, UCM Statüsü'nün (Roma Statüsü) 25(3). maddesinde de yer almaktadır[49].

1. Suçun Maddi Unsuru

Türk Ceza Hukuku öğretisinde suçun maddi unsurları genellikle fail, fiil, mağdur, illiyet bağı, netice, konu ve nitelikli haller şeklinde sıralanmaktadır[50]. Ancak bu unsurların tamamının ele alınması uluslararası suçlar açısından farklılık arz edebilir[51]. Zira, soykırım suçunun nitelikli halleri, ne 1948

48 *Prosecutor v Radislav Krstić* (Trial Judgment) ICTY-98-33-T (2 August 2001) para 542.

49 "Bu Tüzük uyarınca, bir kişi aşağıdaki hallerde Mahkeme'nin yargı yetkisi dahilindeki bir suçtan cezai olarak sorumlu olur ve cezalandırılır:
(a) Diğer kişinin cezai sorumluluğu olup olmadığına bakılmaksızın, bireysel olarak, bir başkasıyla birlikte veya bir başkası aracılığıyla böyle bir suçu işlerse;
(b) Gerçekleşen veya teşebbüs edilen böyle bir suçun işlenmesini emreder, ister veya teşvik ederse;
(c) Böyle bir suçun işlenmesini kolaylaştırmak amacıyla, işlenmesi için gerekli araçları sağlamak da dahil olmak üzere, işlenmesine veya işlenmeye teşebbüs edilmesine yardım eder, yataklık eder veya başka bir şekilde destek olur;
(d) Ortak bir amaçla hareket eden bir grup kişi tarafından böyle bir suçun işlenmesine veya işlenmeye teşebbüs edilmesine başka herhangi bir şekilde katkıda bulunur. Söz konusu katkı kasıtlı olmalı veya:
(i) Grubun suç faaliyetini veya suç amacını ilerletmek amacıyla yapılmış olmalı, söz konusu faaliyet veya amaç Mahkemenin yargı yetkisi dahilindeki bir suçun işlenmesini içeriyorsa; veya
(ii) Grubun suç işleme niyetini bilerek yapılmış olmalıdır."

50 Mehmet Emin Artuk ve diğerleri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (18. Baskı, Adalet Yayınevi 2024) 269 vd.; Mahmut Koca ve İlhan Üzülmez, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (17. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2024) 112 vd.

51 Bu konuda dikkat çekmek istediğimiz önemli bir husus da suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereğince soykırım suçunun, önceki yüzyıllarda işlenen ya da işlendiği iddia olunan fiiller açısından geçerli olmadığıdır. Zira ne hukuken Soykırım Sözleşmesi'nin imzalandığı ve yürürlüğe girdiği tarihten önceki fiilleri hukuken "soykırım" olarak nitelendirmeye imkân vardır ne de özellikle II. Dünya Savaşı'nda meydana gelen toplu öldürme teknikleri, sistematikliği ortaya koyacak siyasi otorite yönlendirmesini tespit mümkündür. Konu hakkında bkz. Çoban (n 9) 49, 50. Ayrıca bkz. Dilaver Nişancı, 'Soykırım Suçu ve 1915 Olayları' (2020) 4 Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi 76, 85 vd. Nitekim "uluslararası hukukun en temel ilkelerinden bir tanesi herhangi bir olayın gerçekleştiği zaman mevcut ve geçerli olan hukuk kuralları çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini belirten *intertemporal law* doktrinidir. Palmas Adası davasında uygulama alanı bulan bu yaklaşım, sonradan koyulan veya oluşan uluslararası hukuk kurallarının kendinden önce gerçekleşen olay veya durumlara hukuken uygulanma imkânı olmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla bir devletin

Soykırım Sözleşmesi'nde ne de Roma Statüsü'nde düzenlenmiştir. Buna ek olarak, illiyet bağı da klasik ceza hukukundaki anlamından farklı bir şekilde ele alınmaktadır. Geleneksel ceza hukuku bağlamında illiyet bağı, failin eylemi ile gerçekleşen netice arasındaki sebep-sonuç ilişkisini ifade eder[52].

Ceza hukukunda konu unsuru, *suçun kanuni tanımındaki hareketin yöneldiği, suçun üzerinde icra edildiği kişinin fiziki, maddi veya manevi bünyesi veya şeydir*[53]. Soykırım suçu bakımından ise konu unsuru doğrudan suçun mağduru olan "grup" kavramı ile örtüşmektedir. Bu nedenlerle, bu çalışmada fail, fiil, mağdur ve netice olmak üzere dört unsur, soykırım suçunun maddi unsurları kapsamında ele alınacaktır.[54].

a. Fail

Soykırım suçu, herkes tarafından işlenebilir bir suçtur[55]. Nürnberg İlkeleri'nin 1. ilkesinde, "*uluslararası hukuka göre suç teşkil eden bir fiili işleyen herkes, o fiilden sorumludur ve cezalandırılabilir*" ifadesiyle, kişilerin — ister devlet başkanı ister sıradan bir vatandaş olsun — uluslararası hukuk önünde bireysel ceza sorumluluğu taşıdığı açıkça ortaya konulmuştur[56]. Bu ilke, bireylerin uluslararası suçlardan şahsen sorumlu tutulabileceği anlayışını yerleştirmiş ve temel ilkelerden biri hâline gelmiştir. 1948 Soykırım Sözleşmesi'nin 4. maddesi, soykırım suçunu veya 3. maddede sayılan fiillerden birini işleyen herkesin—görevdeki yöneticiler, kamu görevlileri ya da özel kişiler olup olmadıklarına bakılmaksızın—cezalandırılacağını açıkça düzenlemektedir. Nitekim, Roma Statüsü'nün 25. maddesi de bu anlayışı yansıtmaktadır. Maddenin birinci fıkrasında "*Mahkeme, bu Statü uyarınca gerçek kişiler üzerinde yargı yetkisine sahiptir*" denilirken, ikinci fıkrasında "*Mahkemenin yargı yetkisine giren bir suçu işleyen kişi, bu Statüye uygun olarak bireysel olarak sorumlu tutulur ve cezalandırılır*" hükmü yer almaktadır. Bu düzenlemeler, Nürnberg İlkeleri ile temelleri atılan bireysel ceza sorumluluğu ilkesinin günümüz uluslararası ceza hukuku içinde kurumsal bir çerçeveye kavuştuğunu göstermektedir. Nitekim RUCM, *Akayesu*[57] kararında Jean-Paul Akayesu'nun, Nisan 1993'ten Haziran 1994'e kadar Taba Komünü'nün belediye başkanı olarak görev yaptığı sırada, Tutsi grubunun üyelerine ciddi bedensel veya zihinsel zarar verilmesini emrettiği, bunu gerçekleştirdiği, yardım ve yataklık ettiği için cezai olarak sorumlu olduğuna karar vermiştir[58]. EYUCM ise *Jelisić*[59]

sorumlu tutulabilmesi için yürürlükte bulunan kurallar çerçevesinde bir yükümlülüğünün olması ve bu yükümlülüğün ihlal edilmesi gereklidir." Bkz. Aksar (n 31) 385.

52 Artuk ve diğerleri (n 50) 312.

53 ibid. 354.

54 Soykırım suçunun unsurlarının, daha yalın bir şekilde ulusal, etnik, ırksal ve dini bir grubun varlığının maddi konu; bahse konu grupları kısmen veya tamamen yok etme kastının manevi unsur ve Sözleşmenin 2.maddesinin bentlerinde sayılan fiillerinin işlenmesinin ise maddi unsur olarak sayıldığını da görmek mümkündür. Başer (n 46) 646–647.

55 Ercan Göktepeoğlu, 'Uluslararası Hukukta ve Türk Hukukunda Soykırım Suçu' (2014) 5 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 797, 828.

56 ILC, 'Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal' (n 14) Principle 1.

57 *Prosecutor v Jean-Paul Akayesu* (Trial Judgment) ICTR-96-4-T (2 September 1998).

58 ibid. para 3, 713.

59 *Prosecutor v Goran Jelišić* (Trial Judgment) IT-95-10-T (14 December 1999).

davasında[60], bir kişinin işlediği tek bir öldürme fiilinin dahi soykırım suçunun maddi unsurunu oluşturabileceğini ve failin, başka hiçbir kişiyle birlikte hareket etmeksizin, tek başına bir grubu yok etme niyetine sahip olabileceğini kabul etmiştir[61]. Bununla birlikte, bu bireyselci yaklaşıma ilişkin olarak gerek yargı içtihadında gerekse öğretide bir fikir birliği bulunmamaktadır[62]. Öğretide ağırlıkta olan görüş, soykırım suçunun doğası gereği kolektif nitelikte bir eylem olduğu ve birden fazla failin katılımını gerektirdiği yönündedir[63].

Uluslararası topluluk dikey olarak örgütlenmiş bir topluluk değildir[64], yatay düzlemde birbirine eşit egemen güçlerin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Bu birbirine eşit egemen güçlerin üzerinde herhangi bir otorite bulunmadığından, herhangi bir devlet hakkında cezai yargılama yapılması mümkün değildir[65]. Roberto Ago'nun başkanlığı döneminde Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanan Devlet Sorumluluğu Taslak Maddeleri'nde[66], esaslı öneme sahip yükümlülüklerin ihlali 19. maddede "suç" olarak tanımlanmıştır. Ago Taslağı'nın 19. maddesi (Yearbook'da m. 18(3) olarak düzenlenmiştir) suçu "*uluslararası toplumun temel çıkarlarının korunması açısından o denli önemli bir yükümlülüğün ciddi ihlali ki, bu ihlal uluslararası toplumun bütünü tarafından suç olarak kabul edilmektedir*" şeklinde tanımlamaktadır[67]. "*Bu tür yükümlülükler arasında, devletlerin saldırı, soykırım ve apartheid gibi belirli eylemleri ve benzer ciddiyetteki diğer eylemleri gerçekleştirmelerini yasaklayan yükümlülükler yer almaktadır. Bu yükümlülüklerin ihlali genellikle "uluslararası suçlar"* şeklinde nitelendirilmektedir"[68]. Bununla birlikte, suç teşkil eden ihlallerin listesi kapsamlı olmadığından, "temel çıkarlar" kavramının tam olarak ne anlama geldiği tartışmalıdır[69]. Öğretide, devlet sorumluluğunu "suç" ve "kabahat" olarak ayıran yaklaşım çokça eleştirilmiştir. Bu eleştiriler arasında, cezai sorumluluğun normatif bir düzenleme gerektirmesi, cezai yaptırımları uygulayacak üstün bir otoritenin uluslararası hukukta bulunmaması, devletlerin egemen

60 Mahkeme kayıtlarına göre *Jelisić*, Luka kampında fiilen otorite sahibi olan bir kişiydi ve tutuklulara kendisini kamp komutanı olarak tanıtıyordu. Tutuklular da onun kamptaki askerler üzerinde emir verme yetkisi olan, korkulan bir otorite olduğunu ifade etmişlerdir. Detaylı bilgi için bkz. ibid. para 95.

61 *Prosecutor v Jelisic* (n 59) para 100.

62 Robert Cryer, Darryl Robinson and Sergey Vasiliev, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure* (4th edn, Cambridge University Press 2019) 40.

63 ibid.

64 Richard K. Gardiner, *International Law* (Pearson Longman 2003) 436-464.

65 Hakkı Hakan Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu* (3. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2024) 73.

66 International Law Commission, 'Draft Article 19 on State Responsibility' in *Yearbook of the International Law Commission* 1976, vol II, Part Two, 95.

67 Burada belirtmek isteriz ki, Ago'nun raporları döneminde, UHK'nin üzerinde çalıştığı taslak maddelerin numarası bugünkünden farklılık göstermektedir. O dönemde 'International crimes and international delicts' başlıklı madde, 19. madde olarak anılmaktaydı. Ancak 1976 Yearbook of the International Law Commission'da bazı düzenlemeler numaralandırmayı değiştirecek şekilde yeniden yapılandırılmaktadır. Bu nedenle, 1976 metninde 19. madde olarak yer alan kısım, kimi basımlarda veya özet raporlarda 18. madde olarak geçebilmektedir. Bu fark, esasen taslak maddelerin farklı versiyonlarında yapılan yeniden düzenleme ve madde kaydırmalarından kaynaklanmaktadır.

68 ILC, 'Draft Article 19 on State Responsibility' (n 66) 56, para 13.

69 Eric Wyler, 'From "State Crime" to Responsibility for "Serious Breaches of Obligations under Peremptory Norms of General International Law"' (2002) 13 *European Journal of International Law* 1147, 1155.

eşitliği ilkesi ve devletlerin cezalandırılabilecek bir iradeden yoksun olmaları sayılabilir[70]. Nitekim sonrasında Uluslararası Hukuk Komisyonu Özel Raportörlüğü' ne getirilen James Crawford, "suç" kavramını taslaktan çıkarıp yerine "ağır ihlal" kavramını getirmiştir.

Komisyon'un 2001 yılında tamamladığı "Uluslararası Haksız Fiillerden Ötürü Devletlerin Sorumluluğu Taslak Maddeleri"[71] hangi davranışların devlete isnat edilebileceğini 4-8. maddelerde düzenlemektedir. Buna göre; devlet organlarının davranışları (madde 4), kamu gücü yetkilerini kullanırken bir kişinin ya da birimin eylemleri (madde 5), bir başka devletin emrine verilmiş bir organın davranışları (madde 6), yetki aşımı veya talimatlara aykırı davranış (madde 7) ile devletin yönlendirmesi veya denetimi altındaki davranışlar (madde 8) gerekli şartların varlığı halinde devlete isnat edilebilecektir. Bu taktirde üst düzey kamu görevlileri, gerekli şartların sağlanması halinde, Roma Statüsü[72] hükümleri uyarınca UCM'de yargılanabilecek; ilgili devlet aleyhine ise, gerekli şartların sağlanması halinde, UAD'de dava açılabilecektir. Konumuz bağlamında, bu durum teşebbüs ve iştirak hükümleri açısından da geçerlidir. Bununla birlikte Uluslararası Adalet Divanı, Srebrenica'da Yugoslavya Cumhuriyeti'nin Sırp Ordusu ve siyasi liderlerine verdiği desteğin, soykırım amacıyla kullanıldığını bildiğinin ispatı halinde Yugoslavya Cumhuriyeti'ni soykırım suçuna iştirakten sorumlu tutulabileceğini ifade etmiştir ki bu durum devletin, iştirakten sorumlu olmasının içtihat yoluyla sağlandığı anlamına gelmektedir[73].

b. Fiil

1948 Soykırım Sözleşmesi'nin 2(2) maddesinde ve Roma Statüsü' nün 6. maddesinde soykırım suçunu oluşturan fiiller şu şekilde sayılmıştır:

a) Gruba mensup olanların öldürülmesi;

b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;

c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek;

d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;

e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek;"

70 Erkiner (n 65) 73,74,75.

71 International Law Commission, *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries* (2001) UN Doc A/56/10, ch IV.E.1.

72 Şunu da ifade etmek gerekir ki öğretide Roma Statüsü 'nün Komutanların veya diğer üst rütbelilerin sorumluluğu başlıklı 28.maddesinde yer verilen "askeri komutan veya şahsın silahlı kuvvetlerin bu tür suçları işlemekte veya işlemek üzere oldukları konusunda hal ve şartlara göre bilgisi olması gerektiği veya bilgisi olduğu hallerde" ifadesinin, çok geniş yorumlanabilecek bir ifade olduğu ve 28.madde ile 25.maddenin birlikte değerlendirildiğinde, bireysel cezai sorumluluk ilkesinin, Statü'de tam olarak yerini bulmadığı gerekçesiyle eleştirildiği görülmektedir.
M. Uğur Bozkurt, 'Uluslararası Ceza Hukuku İlkeleri Kapsamında Ad Hoc Uluslararası Ceza Mahkemelerine Yönelik Eleştiriler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi' (2010) 6 *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 73, 86.

73 Kılıç Yaşın (n 35) 427, 428.

Her iki metinde sayılan soykırım suçunu teşkil eden fiiller, seçimlik hareketli fiiller olarak sayılmak suretiyle bu suçun hangi eylemlerle işlenebileceği kesin olarak belirlenmiştir[74]. Aynı zamanda soykırım suçu, bağlı hareketli bir suçtur[75]. Seçimlik hareketlerden birinin yapılması suçun oluşması için yeterli kabul edilir. Fail, seçimlik hareketlerden yalnızca birini ya da birden fazlasını gerçekleştirebilir ki bu durumda tek bir soykırım suçu oluşur[76]. Sayılan fiillerin hem icrai hem de ihmal suretiyle işlenebileceği öğretide ifade edilmektedir[77].

aa) Gruba Mensup Olanların Öldürülmesi

Kasten öldürme fiili, diğer bütün hakların kullanılabilmesi için korunması elzem bir hak olan yaşam hakkına karşı işlenen suçların başında gelir[78]. Belirttiğimiz üzere soykırım suçunun fiillerinin, icrai veya ihmali şekilde gerçekleştirilmesi mümkündür. Bu anlamda öldürme fiilinin de garantörsel yükümlülüğü bulunan kişilerin, neticenin önlenmesi noktasındaki yükümlüğünü ihmal ederek işlemeleri halinde bu suçtan sorumlulukları söz konusu olacaktır. Ceza kanunlarında genel olarak en ağır ceza ile cezalandırılan bu suç, soykırım suçunun fiilleri arasındadır. Bununla birlikte örneğin TCK'da düzenlenen kasten öldürme suçu (TCK m.81) ile Sözleşmeye benzer şekilde düzenlenen soykırım suçunu (TCK m.76) birbirinden ayıran husus, hem öldürme fiilinin aşağıda yer vereceğimiz özel bir kastla işlenmesi gerektiği hem de fiilin belirli bir kesime karşı ve bir planın icrası kapsamında işlenmesidir[79]. Bu sebeple öldürme eylemi, özellikle manevi unsurun tespiti kapsamında önem arz etmektedir.

Soykırım suçu, Statü'nün 2. maddesinde belirtildiği üzere, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, tümüyle ya da kısmen yok etme kastını gerektiren özel kast *(dolus specialis)* unsurunu içerir[80]. Esasen ispatı oldukça zor olsa da zorunlu olan bu unsurun varlığının, soykırımın maddi unsurlarından çıkartılabileceği ifade edilmektedir[81]. Soykırım suçunun maddi unsuruna ilişkin tartışmalı noktalardan biri, özel kastla yalnızca korunan "bir" grup üyesinin öldürülmesinin dahi soykırım suçu teşkil edip etmeyeceğidir. Bu konuda öğretide ve yargı içtihadında farklı görüşler bulunmaktadır. RUCM *Akayesu* davasında, soykırımı oluşturan fiillerden birinin "tek bir" grup üyesine karşı işlenmesi hâlinde dahi suçun unsurlarının oluşabileceğini kabul etmiştir[82]. Soykırım suçuna karşı bu geniş yaklaşım, öldürme *(killing)* fiilinin hem bireysel hem de toplu öldürme olaylarını kapsayacak şekilde yorumlandığını ve dolayısıyla soykırım kastı ile tek bir kişinin öldürülmesinin de suçun oluşumu bakımından yeterli olabileceğini savunmaktadır. Bu görüşe göre "gruba mensup olanların" ifadesi her ne kadar çoğul bir anlam taşısa da bu durum tekil bir öldürme fiilinin soykırım

74 William Schabas, *Genocide in International Law: The Crime of Crimes* (2nd ed, Cambridge University Press 2009) 175.

75 Koca ve Üzülmez (n 46) 59.

76 ibid. 51.

77 Schabas (n 74) 196; Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem and R. Murat Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku* (7. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2023) 575.

78 Artuk ve diğerleri (n 50) 39.

79 Artuk ve diğerleri (n 50) 41, 42.

80 *Prosecutor v Kambanda* (n 3) para 16.

81 Çoban (n 9) 52.

82 *The Prosecutor v Akayesu* (n 57) para 521.

olarak değerlendirilmesine engel teşkil etmez[83]. Buna karşılık, geniş yorumun eleştirildiği görüşler de mevcuttur. Bu eleştirilere göre, soykırım normlarının lafzında geçen "grup üyeleri" ifadesi, çoğul bir anlam taşımakta olup, bu normların tek bir bireyin hedef alınmasını değil, grubun kolektif varlığını hedef alan fiilleri kapsadığı savunulmaktadır. Özellikle Sözleşmenin 2. maddesinin (c) bendinde düzenlenen ve gruba yaşam koşullarının dayatılması yoluyla fiziksel yıkım getirilmesini içeren fiiller, doğrudan grubun bütününe veya en azından birden fazla üyesine yönelik sistematik eylemler olarak anlaşılmalıdır. Bu bağlamda bazı yazarlar, yalnızca bir bireyin hedef alınmasının, grup bütününü hedefleyen soykırım suçunun doğasıyla bağdaşmadığını ileri sürmektedir[84]. Bunun yanında "kısmen" ifadesinin, taşıdığı belirsizlik de eleştirilen hususlar arasında yer almaktadır[85].

UCM' nin Suçun Unsurları[86] belgesinde, Roma Statüsü' nün soykırım suçunu düzenleyen 6. maddesi kapsamındaki suç tiplerine ilişkin unsurlar açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Bu kapsamda, "öldürme yoluyla soykırımın" gerçekleşmesi için aranan unsurlar şunlardır[87]:

1. *Fail, bir veya birden fazla kişiyi öldürmüştür.*
2. *Öldürülen kişi ya da kişiler, belirli bir ulusal, etnik, ırksal veya dinsel gruba mensuptur.*
3. *Fail, bu grubu tümüyle ya da kısmen yok etme amacıyla hareket etmiştir.*
4. *Fiil, ya bu gruba karşı yöneltilmiş benzer eylemlerden oluşan açık bir modelin parçası olarak gerçekleşmiştir ya da tek başına bu grubu yok etmeye elverişli niteliktedir.*

Bu unsurlar, soykırım suçunun kasten öldürme eylemi bakımından hem maddi unsurunu *(actus reus)* hem de manevi unsurunu *(mens rea)* ortaya koymaktadır. Özellikle üçüncü unsurda yer alan özel kast *(dolus specialis)*, soykırım suçunu diğer uluslararası suç tiplerinden ayıran belirleyici özelliktir. Dördüncü unsur, suçun işleniş şekline ilişkindir. Bu maddeye göre fiil, belirli bir grubu tek başına yok etmeye elverişli olabileceği gibi; belirli bir grubun varlığına yönelmiş kapsamlı ve sistematik bir imha politikasının parçası da olabilir. Bu bağlamda değinilmesi gereken bir diğer husus, İsrail'in 1967'den bu yana işgal altında tuttuğu Filistin topraklarındaki eylemleridir. Dünya kamuoyunun da yakından takip ettiği üzere, İsrail 7 Ekim 2023'teki Hamas saldırısının ardından Gazze Şeridi'nde sivillere yönelik çok sayıda saldırı gerçekleştirmiştir. BM İnsan Hakları Konseyi Filistin Özel Raportörü Francesca Albanese'in "Bir Soykırımın Anatomisi" başlıklı raporunun "Grubun Üyelerini Öldürmek" bölümünde şu tespitlere yer verilmiştir:

"*7 Ekim'den bu yana İsrail, ölümcül silahlar ve kasıtlı eylemler yoluyla Gazze'de 30.000'den fazla Filistinliyi öldürmüştür. Bu rakam, Gazze nüfusunun yaklaşık yüzde 1,4'üne karşılık gelmektedir… Operasyonun ilk aylarında İsrail ordusu, çoğu yapay zekâ tarafından hedef olarak belirlenen sayısız binaya 25.000 tonun üzerinde patlayıcı (iki nükleer bombaya eşdeğer) kullanmıştır. İlk haftalarda İsrail*

83 Cassese and others (n 24) 117.

84 ibid. para 179.

85 Arzu Beşiri, 'Soykırım ve Soykırıma İlişkin Uluslararası Mekanizmalar' [2013] Türkiye Barolar Birliği Dergisi 179, 184.

86 International Criminal Court, *Elements of Crimes* (2011) ISBN 92-9227-232-2.

87 ibid. Art. 6(a).

güçleri, mahallelerin tamamını ve temel altyapıyı yok eden saldırılarda, 100'ü çocuk olmak üzere günde yaklaşık 250 kişiyi öldürmüştür. Binlerce kişi bombalamalar, keskin nişancı ateşi veya yargısız infazlar sonucu yaşamını yitirirken, binlerce kişi de İsrail'in "güvenli" ilan ettiği güzergâhları kullanırken ya da bu bölgelerden kaçmaya çalışırken öldürülmüştür. Kurbanlar arasında 125 gazeteci ile 340 doktor, hemşire ve diğer sağlık çalışanı (Gazze'deki sağlık personelinin yüzde dördü), ayrıca öğrenciler, akademisyenler, bilim insanları ve onların aile üyeleri yer almaktadır… Dahası, İsrail'in Gazze'ye uyguladığı ablukayı sıkılaştırması, hayati öneme sahip malzemelere erişimi engelleyerek özellikle çocuklar arasında açlıktan ölümlere yol açmıştır. Hijyen yetersizliği ve aşırı kalabalık barınaklar ise "hastalıklar için mükemmel bir ortam" yaratarak bombalamalardan daha fazla ölüme neden olabilecek bir durum ortaya çıkarmıştır. Gazze nüfusunun dörtte biri, önlenebilir sağlık sorunları nedeniyle bir yıl içinde hayatını kaybedebilir"[88].

Özel Raportörün raporunun başında vurgulandığı üzere, İsrail'in yürütme organı ve askeri teşkilatı, savaş hukuku ilkelerini kasıtlı biçimde çarpıtarak koruyucu işlevlerini ortadan kaldırmakta[89], bu yolla Filistin halkına yönelik soykırımcı şiddeti meşrulaştırmakta ve soykırım suçu işlemektedir[90].

bb) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi

Bu suç, "işkence*, ırza geçme, cinsel şiddet ya da insanlık dışı ya da küçük düşürücü muamele de dahil olmak üzere ve bunlarla sınırlı olmamak üzere, bir ya da birden çok kişiye ciddi bedensel zarar ya da zihinsel zarar veren davranışlarda bulunmak*"[91] şeklinde tanımlanabilir. Verilen zararın geçici mutsuzluk, utanç veya küçük düşürmenin ötesine geçmesi gerektiği ve kişinin normal yaşam sürme yeteneğinde ciddi ve uzun vadeli bir bozulmaya yol açması gerektiği yargı kararlarında ifade edilmektedir[92]. Verilen zarar, fiziksel ya da zihinsel nitelikte olabilir ancak her durumda belirli bir ciddiyet eşiğini aşmalıdır. Zararın ciddiyeti her münferit olayın koşulları ayrı ayrı dikkate alınarak değerlendirilmelidir[93]. Zarar, bedensel veya zihinsel işkence, cinsel şiddet ve zulüm fiillerini içerebilir[94].

88 UNHRC, 'Anatomy of a Genocide' (n 8) 6,7.

89 ibid. Summary.

90 ibid. para 1. Nitekim BM İnsan Hakları Konseyi 16 Eylül 2025 tarihinde yayınladığı raporda da bu konuda şu kanaate varmıştır: Komisyon, 7 Ekim 2023 tarihinden bu yana Filistinlilerin öldürülmesinin başlıca üç farklı yolla gerçekleştiğini tespit etmiştir: (i) sivillerin bulunduğu korunan nesnelere (sivil evler ve sağlık tesisleri gibi) yönelik saldırılar yoluyla öldürme; (ii) tahliye sırasında, güvenli bölgelerde veya sığınaklarda sivilleri ve diğer korunan kişileri hedef alma; ve (iii) kasıtlı olarak yaşam koşullarının kötüleştirilmesi nedeniyle ölümler (örneğin, Gazze'ye ilaç, tıbbi malzeme ve insani yardımın girmesinin engellenmesi). Bu nedenle Komisyon, Soykırım Sözleşmesi'nin II(a) maddesi kapsamındaki "grubun üyelerinin öldürülmesi" suçunun *fiili* ve *kasıtlı olarak* işlendiği sonucuna varmıştır. Bkz. UN Human Rights Council, 'Legal Analysis of Israel's Conduct in Gaza under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide' (16 September 2025) UN Doc A/HRC/60/CRP.3, paras 49,50.

91 Tezcan, Erdem ve Önok (n 77) 577.

92 *Prosecutor v Krstić* (n 48) para 513.

93 ibid. para 513.

94 *Prosecutor v Georges Anderson Nderubumwe Rutaganda* (Judgment and Sentence) ICTR-96-3-T (6 December 1999) para 51 ; Cassese and others (n 24) 116.

UCM'nin "Suçun Unsurları" belgesinde ciddi bedensel veya zihinsel zarara neden olmak suretiyle soykırım suçunun maddi ve manevi unsurları sayılmıştır. Buna göre[95]:

1. *Fail, bir veya birden fazla kişiye ciddi bedensel veya zihinsel zarar vermiştir.*
2. *Bu kişi ya da kişiler, belirli bir ulusal, etnik, ırksal veya dini gruba mensuptur.*
3. *Fail, bu ulusal, etnik, ırksal veya dini grubu, tamamen ya da kısmen yok etmeyi kastetmiştir.*
4. *Eylem, bu gruba yönelik benzer eylemlerden oluşan açık bir örüntü bağlamında gerçekleşmiştir veya söz konusu eylem, tek başına böyle bir yok etmeyi gerçekleştirebilecek niteliktedir.*

RUCM, *Laurent Semanza*[96] davasında ciddi bedensel zararın, sağlığı ciddi biçimde zedeleyen, fiziksel görünümde bozulmaya neden olan veya iç/dış organlara ya da duyulara ciddi hasar veren eylemleri kapsadığını ifade etmiştir[97]. Ciddi zihinsel zararın ise, geçici ya da hafif zihinsel bozulmaların bu eşiği karşılamadığını ve tecavüz ve diğer cinsel şiddet eylemlerinin hem ciddi bedensel hem de ciddi zihinsel zarara neden olabileceğini belirtmiştir[98]. EYUCM *Stakic* kararında[99] bu fiile ilişkin şu değerlendirmeyi yapmıştır: "*Alt paragraf (b)'de yer alan "ciddi bedensel veya zihinsel zarar verme" ifadesi, başta işkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele, tecavüz dahil cinsel şiddet, dayakla birlikte yürütülen sorgulamalar, ölüm tehditleri ile sağlığa zarar veren ya da şekil bozukluğuna veya yaralanmaya yol açan eylemler olmak üzere çeşitli fiilleri kapsadığı şeklinde anlaşılmaktadır. Verilen zararın kalıcı ve onarılamaz olması şart değildir*"[100].

Filistin Özel Raportörü Francesca Albanese'in raporunun "Grubun Üyelerine Ciddi Bedensel veya Ruhsal Zarar Vermek" başlıklı bölümünde belirtildiği üzere, 7 Ekim'den bu yana Filistinliler ağır fiziksel ve psikolojik zarara maruz kalmaktadır. Birçoğu şiddet, insani koşullardan mahrumiyet ve hatta şiddetli açlıkla karşı karşıya kalmıştır[101]. İsrail güçleri, çoğunluğu erkekler ve erkek çocuklardan oluşan binlerce Filistinliyi gözaltına almış, çoğu zaman bu kişilerin nerede tutulduğunu açıklamayı reddetmiştir. Gözaltındakiler işkence dâhil kötü muamelelere maruz kalmış, bu durum kimi zaman ölümlerle sonuçlanmıştır[102]. İsrail'in eylemleri, antibiyotik ve dezenfektanlar dâhil tıbbi malzemelerde ciddi bir yetersizliğe neden olmuş; bu durum, çocuklarda anestezisiz ampütasyonlar gibi hayati risk taşıyan tıbbi müdahalelere yol açmıştır. Ayrıca kronik hastalıklar da dâhil olmak üzere birçok tıbbi sorunu olan kişilerin hayat kurtarıcı tedavilere erişimi engellenmiştir[103]. Hayatta kalanlar ise çok sayıda ölüme tanıklık etmeleri, yaşadıkları yıkım, evsizlik, duygusal ve maddi

95 ICC, Elements of Crimes (n 86) Art.6(b).
96 *Prosecutor v Laurent Semanza* (Trial Judgment) ICTR-97-20-T (15 May 2003).
97 ibid. paras 321, 322.
98 *The Prosecutor v Akayesu* (n 57) paras 706, 731.
99 *Prosecutor v Milomir Stakić* (Trial Judgment) IT-97-24-T (31 July 2003).
100 ibid. para 516.
101 UNHRC, 'Anatomy of a Genocide' (n 8) para 28.
102 ibid. para 29.
103 ibid. para 31.

kayıplar ile sürekli aşağılanma ve korku nedeniyle silinmez bir travma taşımaktadır[104]. Dolayısıyla, bu bulgular İsrail'in eylemlerinin 1948 Soykırım Sözleşmesi'nin öngördüğü "grubun üyelerine ciddi bedensel veya ruhsal zarar verme" unsurunu karşıladığını göstermektedir[105].

cc) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek

Bir ulusal, etnik, ırksal veya dini grubun tamamını ya da bir kısmını fiziksel olarak yok etme amacıyla, söz konusu gruba mensup bireylerin yaşam koşullarının kasten ve sistematik biçimde, imhayı doğuracak şekilde değiştirilmesi suretiyle işlenen bir soykırım biçimidir. Bu eylem, grubun üyelerini doğrudan öldürmeyen, ancak çeşitli yollarla fiziksel yıkımına yol açabilecek davranışları içerir[106]. Bu fiil kapsamında, grubun tamamı veya bir kısmı yaşamsal öneme sahip temel kaynaklardan, örneğin gıda, su, barınma, sağlık hizmetleri, eğitim, istihdam, hijyen imkanları, bilinçli olarak yoksun bırakılmaktadır[107] veya zorunlu tehcir de dahil olmak suretiyle grubun bütünüyle ya da kısmen imhasına yol açacağı öngörülen yaşam koşullarına bir veya birden çok kimse maruz bırakılmaktadır[108]. Bu sebepten bu paragrafta tanımlanan fiiller öğretide "kademeli imha yöntemleri" olarak adlandırılmaktadır[109]. Bu kategori, önceki iki kategoriden farklı olarak bir netice suçu değildir; yani yaşam koşullarının grubun fiziksel olarak tamamen ya da kısmen yok olmasına fiilen yol açması gerekmez. Ancak bu koşulların, yok etme sonucunu doğurmak üzere planlanmış olması ve failin, bu sonucu gerçekleştirme niyetiyle hareket etmesi yeterlidir[110]. RUCM *Akayesu* davasında, grubun tamamen veya kısmen fiziksel olarak yok edilmesine yol açacak yaşam koşullarını kasten uygulamak ifadesinin, failin grup üyelerini hemen öldürmediği ancak nihayetinde

104 ibid. para 32.

105 Nitekim Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi tarafından kurulan, Doğu Kudüs ve İsrail dahil olmak üzere İşgal Altındaki Filistin Toprakları Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu'nun 16 Eylül 2025 tarihli "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme Uyarınca İsrail'in Gazze'deki Davranışlarının Hukuki Analizi" başlıklı raporunda, İsrail güvenlik güçlerinin Gazze'deki Filistinlilere kasıtlı olarak ciddi bedensel ve ruhsal zarar verdiği tespit edilmiştir. Komisyon, bu sonuca varırken askeri operasyonların kapsamı ve süresi, mağdurların maruz kaldığı öngörülebilir zararlar, kullanılan savaş araç ve yöntemleri, yaygın ve sistematik cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet, ayrıca uluslararası mahkemeler, kuruluşlar ve insan hakları uzmanlarının ciddi uyarılarına rağmen İsrail makamlarının askeri operasyonlarının niteliğini değiştirmemesi hususlarını dikkate almıştır. Komisyon, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve insan hakları ihlalleri ışığında bu zararın kasıtlı olarak verildiğini tespit etmiştir. Sonuç olarak, Soykırım Sözleşmesi'nin II(b) maddesi uyarınca "grubun üyelerine ciddi bedensel veya zihinsel zarar verme" fiilinin ve kastının gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır. UNHRC, 'Legal Analysis of Israel's Conduct in Gaza' (n 90) paras 180,181,182.

106 *Prosecutor v Akayesu* (n 57) paras 505,506.

107 *Prosecutor v Clément Kayishema and Obed Ruzindana* (Trial Judgment) ICTR-95-1-T (21 May 1999) para 115; Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi *Brđanin* kararında "uygun barınma, giysi ve hijyen eksikliği ya da aşırı iş yükü veya fiziksel zorlamayı içeren, yavaş ölüme yol açabilecek koşulların meydana geitilmesi de bu kapsamda değerlendirilmiştir. Bkz. *Prosecutor v Radoslav Brđanin* (Trial Judgment) IT-99-36-T (1 September 2004) para 691; *Prosecutor v Stakić* (n 99) para 517.

108 Tezcan, Erdem ve Önok (n 77) 577.

109 Gabrielle Kirk McDonald (ed), *Substantive and Procedural Aspects of International Criminal Law: The Experience of International and National Courts. Commentary (Volume I)* (Brill 2000). 129.; Schiffbauer, Tams and Berster (n 4) 121. Bantekas and Nash (n 32) 147.

110 Cassese and others (n 24) 116.

fiziksel olarak yok edilmelerini amaçlayan yok etme yöntemleri olarak yorumlanması gerektiğine karar vermiştir[111].

Bu fiile verilebilecek bir diğer örnek, İsrail'in 7 Ekim sonrasında Gazze'de yürüttüğü yıkımdır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi tarafından kurulan Doğu Kudüs ve İsrail dahil olmak üzere İşgal Altındaki Filistin Toprakları Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu'nun 16 Eylül 2025 tarihli "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme Uyarınca İsrail'in Gazze'deki Davranışlarının Hukuki Analizi" başlıklı raporunda, hastanelerin su, elektrik ve yakıt tedarikinin kesilmesi, tıbbi ekipman, ilaç ve diğer malzemelerin girişinin engellenmesi, altyapı ve konutların tahrip edilmesi nedeniyle işlevsiz hale geldiği tespit edilmiştir. Komisyon, bu bulgular ışığında İsrail makamlarının Gazze'deki sivilleri dolaylı yollarla yok etmeye yönelik yaşam koşulları meydana getirdiğini belirtmiştir[112].

Komisyon, İsrail güvenlik güçleri de dahil olmak üzere İsrail makamlarının davranışlarını şu şekilde sıralamaktadır: (i) sivil hedeflere kasıtlı saldırılar; (ii) Filistinlilerin zorla nakli; (iii) açlığın savaş yöntemi olarak kullanılması; (iv) elektrik, yakıt, gıda, su ve barınma imkânlarının engellenerek abluka uygulanması; (v) temel ihtiyaçlar ve tıbbi yardımın girişinin engellenmesi; (vi) sağlık tesislerine doğrudan saldırılar. Komisyon, bu askeri operasyonların ve kuşatmanın 7 Ekim 2023'te başladığını ve halen sürdüğünü kaydetmiştir. Sonuç olarak, Filistinliler zorla yerlerinden edilmiş, gıda, su, barınma ve tıbbi bakımdan mahrum bırakılarak insanlık dışı koşullarda yaşamaya zorlanmışlardır. Ayrıca sivillerin, insani yardıma bağımlı hale gelmelerine yol açan sivil altyapının da kasıtlı olarak tahrip edildiği belirtilmiştir[113].

Kanıtların değerlendirilmesi sonucunda Komisyon, İsrail makamlarının abluka, insani yardımın engellenmesi ve temel yaşam koşullarının yok edilmesinin, Filistinlilerin tamamen veya kısmen yok olmasına yol açacağını bildiklerinin altını çizmiştir[114]. Mart 2024'te UAD, Gazze'deki yaşam koşullarının felaket seviyesinde kötüleştiğini ve kıtlığın başladığını tespit ederek İsrail'e yeterli insani yardım sağlaması yönünde emir vermiştir. Mayıs 2024'te ise durumun artık "felaket" düzeyine ulaştığı kaydedilmiştir. Buna rağmen İsrail, yardımların ulaşmasına izin vermemiştir. Komisyon bu nedenle, İsrail'in Filistinlilerin yok edilmesine yol açacak yaşam koşullarını bilerek ve kasten meydana getirdiği sonucuna varmıştır[115].

Sonuç olarak Komisyon, 1948 Soykırım Sözleşmesi'nin 2(c) maddesi uyarınca "grubun fiziksel olarak tamamen veya kısmen yok edilmesine yol açacak yaşam koşullarını kasıtlı olarak dayatmak" fiilinin ve kastının gerçekleştiğini tespit etmiştir[116].

111 *Prosecutor v Akayesu* (n 57) para 505.

112 UNHRC, 'Legal Analysis of Israel's Conduct in Gaza' (n 90) para 138.

113 ibid. para 140.

114 ibid. para 351.

115 ibid. para 144.

116 ibid. para 147.

dd) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak

Bu maddedeki fiiller grubun biyolojik devamlılığını engellemeyi hedefleyen eylemleri kapsar[117]. Bu neticeye kadınların kısırlaştırılması yoluyla ulaşılabilir. Bu husus özellikle grubun ayırt edici özelliklerinin anneden aktarıldığı durumlarda daha belirgin hale gelebilir (örneğin, Yahudi kadınların kısırlaştırılması). Aynı zamanda bu netice, grubun kadınlarının başka bir grubun üyeleri tarafından tecavüze uğraması yoluyla da gerçekleştirilebilir. Buradaki amaç, soyun babadan aktarıldığı gruplarda, grubun etnik bileşimini değiştirmektir. Aynı hedefe ulaşmayı amaçlayan diğer önlemler arasında cinsiyetlerin ayrılması, evliliğin yasaklanması veya zorla doğum kontrolü uygulanması yer alabilir[118]. Bu durumda da bu tedbirlerin nihai amaca ulaşıp ulaşmadığı önemli değildir; esas olan, bu amaca ulaşmak amacıyla gerçekleştirilmiş olmalarıdır[119].

Akayesu davasında Mahkeme, bu fıkranın bir grubun içinde doğumları engellemeye yönelik tedbirlerin, cinsel organların sakatlanması, kısırlaştırma uygulamaları, zorla doğum kontrolü, cinsiyetlerin birbirinden ayrılması ve evliliklerin yasaklanması şeklinde anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir[120]. Buna ilaveten doğumları engellemeye yönelik tedbirlerin fiziksel olabileceği gibi, zihinsel de olabileceği belirtilmiştir. Mahkemeye göre örneğin tecavüz, bir kadının daha sonra çocuk sahibi olmayı reddetmesine yol açtığında, bu da doğumları engellemeye yönelik bir tedbir niteliği taşıyabilecektir. Aynı şekilde, bir grubun üyeleri tehdit veya travma yoluyla çocuk sahibi olmaktan vazgeçirildiğinde, bu da grubun biyolojik devamlılığını hedef alan bir soykırım yöntemi olarak değerlendirilebilecektir[121].

BM İnsan Hakları Konseyi tarafından kurulan Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu'nun 16 Eylül 2025 tarihli raporu, Gazze'deki sağlık tesislerine yönelik saldırıların özellikle cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerini ciddi biçimde etkilediğini ortaya koymuştur. Rapora göre bu saldırılar, Gazze'de üreme çağındaki yaklaşık 545.000 kadın ve kız çocuğunu doğrudan etkilemiştir. Şifa Hastanesi ve Han Yunus'taki Nasser Tıp Kompleksi'nin doğum servislerine yönelik saldırılar, bu servislerin bir süre çalışamaz hale gelmesine yol açmıştır. Ayrıca, cinsel sağlık ve üreme sağlığı merkezleri olarak belirlenmiş tesislerin doğrudan hedef alındığı veya faaliyetlerini durdurmaya zorlandığı tespit edilmiştir[122].

Bu bulgular ışığında Komisyon, Soykırım Sözleşmesi'nin 2(d) maddesi kapsamındaki "grup içinde doğumları önlemeye yönelik tedbirler uygulama" fiilinin ve kastının gerçekleştiğini tespit etmiştir[123].

117 Schiffbauer, Tams and Berster (n 4) 126.

118 Cassese and others (n 24) 117.

119 Paola Gaeta, 'Genocide' in William Schabas and Nadia Bernaz (eds), *Routledge Handbook of International Criminal Law* (Routledge 2013) 111.

120 *Prosecutor v Akayesu* (n 57) para 507.

121 ibid. para 508.

122 UNHRC, 'Legal Analysis of Israel's Conduct in Gaza' (n 90) para 150.

123 ibid. para 155.

ee) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek

Gruba mensup çocukların zorla başka bir gruba aktarılmasını içeren eylemler, doğrudan fiziksel ya da biyolojik bir yıkıma neden olmasa da grubun sürekliliğini tehdit eden ve özellikle "kültürel soykırım"[124] sınırında yer alan fiiller olarak öğretide değerlendirilmektedir[125]. Bu tür eylemler, çocukların mensup oldukları gruplarıyla olan bağlarının koparılması suretiyle, hedef grubun özgün kimliğinin silinmesine ve zamanla ortadan kalkmasına yol açabilir[126]. Bu bağlamda, çocuklar sadece fiziksel olarak değil; aynı zamanda tehdit, yıldırma ya da travma yoluyla da başka bir gruba aktarılabilir[127]. Nitekim RUCM *Akayesu* kararında, tıpkı doğumları önlemeye yönelik tedbirlerde olduğu gibi, burada da yalnızca çocukların zorla fiziksel olarak transferine ilişkin doğrudan eylemlerin değil, aynı zamanda bu sonuca yol açabilecek tehdit veya travma içeren dolaylı eylemlerin de cezalandırılması gerektiğini belirtmiştir[128].

Suçun Unsurları belgesinde çocukların zorla başka bir gruba aktarılması yoluyla soykırım suçunun unsurları şu şekilde belirtilmiştir[129]:

1. *Fail, bir veya birden fazla kişiyi zorla nakletmiştir.*

"*Zorla terimi fiziksel güçle sınırlı olmayıp, bu kişi veya kişilere veya başka bir kişiye karşı şiddet korkusu, baskı, alıkoyma, psikolojik baskı veya gücün kötüye kullanılması veya zorlayıcı bir ortamdan yararlanma gibi güç tehdidi veya zorlamayı da içerebilir.*"

2. *Bu kişi ya da kişiler, belirli bir ulusal, etnik, ırksal veya dinsel gruba mensuptur.*

3. *Fail, bu ulusal, etnik, ırksal veya dinsel grubu, bir bütün olarak ya da kısmen yok etme amacıyla hareket etmiştir.*

4. *Aktarım, bu gruptan başka bir gruba doğru gerçekleşmiştir.*

5. *Aktarılan kişi ya da kişiler 18 yaşın altındadır.*

6. *Fail, söz konusu kişi ya da kişilerin 18 yaşından küçük olduğunu bilmektedir ya da bilmesi gerekir.*

7. *Fiil, bu gruba yönelik benzer eylemlerden oluşan açık bir model bağlamında gerçekleşmiş ya da kendi başına bu grubu yok edecek nitelikte olmuştur.*

Tams, Berster ve Schiffbauer, çocukların zorla başka bir gruba aktarılmasını hem biyolojik hem de kültürel yıkım içeren kapsamlı bir soykırım biçimi olarak değerlendirmiştir. Yazarlara göre bu fiilin biyolojik boyutu iki türlüdür. Birincisi, doğum sonrası çocukların başka bir gruba nakledilmesinin

124 Geçici Komite (Ad Hoc Committee) ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Altıncı Komitesi, kültürel soykırım fiillerini kapsam dışında bırakmaya karar vermiştir. Detaylı bilgi için bkz. Schabas (n 74) 174.

125 Cassese and others (n 24) 117.

126 ibid.

127 ibid.

128 *The Prosecutor v Akayesu* (n 57) para 509.

129 ICC, *Elements of Crimes* (n 86) Art 6(e).

Sözleşmede açıkça yasaklanmış olan gebeliğin sonlandırılması ile benzer sonuçlar doğurmasıdır. İkincisi ise ergenlik çağındaki çocukların ait oldukları topluluktan koparılması neticesinde, grup içerisindeki üreme kapasitesinin doğrudan zayıflatılmasıdır. Kültürel boyutta ise, çocukların kendi topluluklarından uzaklaştırılması ve grup üyeleriyle sosyal bağlarının koparılması, grubun kültürel devamlılığını zayıflatarak kültürel soykırım niteliği taşıyabilecektir[130]. Ancak kültürel soykırım 1948 Soykırım Sözleşmesi kapsamında yer almamaktadır.

c) Mağdur

Yukarıda da belirtildiği üzere, soykırımı oluşturabilecek fiiller, Sözleşmenin 2. maddesinde sıralanmıştır. Listeden de açıkça anlaşılacağı üzere, yasaklanan fiillerin doğrudan mağdurları bireyler olsa da asıl "mağdur", grubun kendisidir. Fail, suç teşkil eden fiilini grubun kendisine karşı yöneltmektedir. Ancak grubun tamamen ya da kısmen yok edilmesi amacına ulaşmak için, gruba aidiyeti nedeniyle seçilmiş bireyleri hedef almak zorundadır[131]. Özellikle "belli bir gurubu kısmen ya da tamamen yok etme kastı" nın belirlenmesi açısından hedeflenen mağdur sayısı önem arz etmektedir[132]. Sözleşmede bahse konu grupları tespit açısından bir kriter verilmemiş olsa da içtihatlar vasıtasıyla çeşitli ölçütler oluşmuştur[133].

Failin soykırıma yönelik kastı, yalnızca 1948 Soykırım Sözleşmesi'nde sayılan belirli gruplara (ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grup) yönelmiş olmalıdır. Soykırım Sözleşmesi'nin 2(1). maddesinde yer alan korunan gruplar listesi tahdidi olarak sayılmıştır. Ancak bu grupların tanımı verilmemiştir ve hangi ölçütlerle tanımlanacakları da belirtilmemiştir[134]. RUCM *Akayes*u kararında bu konuda açıklamada bulunmuştur: *"Soykırım Sözleşmesi'nin hazırlık çalışmalarına bakıldığında, soykırım suçunun yalnızca "sabit" nitelikteki grupları hedef aldığı şeklinde bir algının mevcut olduğu görülmektedir. Bu gruplar, kalıcı şekilde yapılandırılmış, üyeliği doğumla belirlenen gruplardır; buna karşılık, bireysel ve gönüllü katılımla dahil olunan siyasi ve ekonomik gibi daha "hareketli" gruplar bu kapsam dışında tutulmuştur. Dolayısıyla, Soykırım Sözleşmesi ile korunan dört grup türü açısından ortak bir ölçüt, bu gruplara üyeliğin genellikle bireyler tarafından sorgulanamaz olmasıdır; çünkü bireyler bu gruplara doğumla, kendiliğinden, sürekli ve çoğu zaman geri dönülmez bir şekilde dâhil olurlar."*[135] Daha sonra Mahkeme dört grubu tek tek tanımlamıştır. Buna göre, ulusal grup, "*ortak bir vatandaşlık bağına sahip olduğu ve karşılıklı hak ve yükümlülükleri paylaştığı düşünülen insanlar topluluğu*" olarak[136]; etnik grup: "*üyeleri ortak bir dil ya da kültürü paylaşan grup*" olarak[137]; ırksal grup: "*dil, kültür, ulusal ya da dini faktörlerden bağımsız olarak, genellikle belli bir coğrafi bölgeyle*

130 Schiffbauer, Tams and Berster (n 4) 128.
131 *The Prosecutor v Akayesu* (n 57) para 521.
132 Nişancı (n 51) 80.
133 Kocaoğlu (n 35) 145.
134 Cassese and others (n 24) 113.
135 *Prosecutor v Akayesu* (n 57) para 511.
136 ibid. para 512.
137 ibid. para 513.

ilişkilendirilen kalıtsal fiziksel özelliklere dayalı grup" olarak[138]; dini grup ise, "*üyeleri aynı dine, mezhebe ya da ibadet biçimine sahip olan grup*" olarak[139] tanımlanmıştır.

Bu grupların, kişilerin herhangi bir seçim şansı olmaksızın doğumla dahil oldukları gruplar olduğu ifade edilebilirse de[140] bu görüşün – çok baskıcı toplumlar haricinde – her zaman mümkün olduğu gerekçesiyle öğretide eleştirildiği görülmektedir[141]. Aynı şekilde vatandaşlık da her zaman için değiştirilmesi mümkün bir durumdur[142]. Öte yandan sadece daimî ve sabit özelliklere sahip gruplarla sınırlandırmanın yanlış olduğu ifade edilmekle birlikte siyasi, kültürel ve ekonomik grupların Sözleşme kapsamına dahil edilmemesi de eleştiri konusu olmuştur[143]. Nitekim öğretide Cassese'ye göre, söz konusu dört grubun tanımı, bu grupların sosyal varlıklar olarak kabul edilmesine dayanmaktadır[144]. Bu nedenle, onları katı bilimsel ya da nesnel ölçütlerle tanımlamaya çalışmak isabetsiz olacaktır. Zira böyle bir yaklaşım, bazı grupların bilimsel veya somut anlamda aslında mevcut olmadıkları sonucuna yol açabilir[145]. Kanaatimizce, kişinin vatandaşlık bağına işaret eden "ulusal grup" sınıflandırması, esasen değiştirilebilir bir nitelik taşımaktadır. Benzer şekilde, bazı istisnalar dışında, dini aidiyet de değiştirilebilir bir kimliktir. Buna karşılık, "bir topluluğun ırk, dil veya kültür kimliğini ifade eden"[146] etnisite, sonradan değiştirilemeyecek bir aidiyet türüdür. Aynı şekilde, "kalıtsal olarak ortak fiziksel ve fizyolojik özelliklere sahip insanlar topluluğu" olarak tanımlanan "ırk" da değiştirilemez niteliktedir[147].

Cassese, soykırım fiilinde mağdurun gerçekten hedef alınan gruba mensup olup olmamasından ziyade, failin mağduru bu gruba ait olarak algılamasının esas olduğunu ifade etmiştir[148]. RUCM'de bu konuda şu tespitte bulunmuştur: "*Eğer fail, mağduru korunan bir gruba mensup olarak algıladıysa, bu mağdur soykırım suçu bakımından korunan grubun bir üyesi olarak kabul edilebilir*"[149]. Bu anlamda mağdur unsuru yönünden hataya düşülmesinin, suçun oluşumu açısından bir önemi olmadığı söylenebilecektir.

d) Netice

Klasik ceza hukukunda netice, icra edilen fiilin dış dünyada getirdiği değişiklik olarak tanımlanmaktadır[150]. Soykırım suçunda fail, Sözleşmenin 2(2). maddesinde sayılan dört gruptan

138 ibid. para 514.

139 ibid. para 515.

140 Öğretide, bu dört grubun sabit gruplar olduğu ifade edilmiştir. Bkz. Beşiri (n 85) 181.

141 Başer (n 46) 648. Ayrıca bkz. Göktepeoğlu (n 55) 828.

142 Göktepeoğlu (n 55) 828.

143 Kocaoğlu (n 35) 147,148.

144 Cassese and others (n 24) 121.

145 *Prosecutor v Akayesu* (n 57) paras 81, 83, 702.

146 'Etnisite' – ""Etnik"" (*Türk Dil Kurumu Sözlüğü*) <https://sozluk.gov.tr/> accessed 24 September 2025.

147 'Irk' (*Türk Dil Kurumu Sözlüğü*) <https://sozluk.gov.tr/> accessed 24 September 2025.

148 Cassese and others (n 24) 121; Gaeta (n 119) 110.

149 *Prosecutor v Alfred Musema* (Trial Judgment) ICTR-96-13-T (27 January 2000) para 161.

150 İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (18. Basım, Seçkin Yayıncılık 2022) 190; *IMT, Trial of the Major War Criminals* (n 148) ; Artuk ve diğerleri (n 50) 308.

birini tamamen ya da kısmen yok etme kastıyla hareket eder. Bu bağlamda, failin mutlaka grubun tamamını ortadan kaldırmayı hedeflemesi gerekmez; yalnızca "kısmi" bir yok etme kastının bulunması da suçun oluşumu açısından yeterlidir[151]. Ancak, "kısmen" ifadesinin tam olarak neyi ifade ettiği hususu açık değildir[152]. Krstić davasında EYUCM "bir grubun kısmen yok edilmesi" kavramını açıklayarak suçun maddi unsurunu *(actus reus)* netleştirmiştir[153]. Mahkemeye göre korunan grup, genel olarak Boşnak Müslümanlardır. Srebrenica'daki Boşnak Müslümanlar ise, korunan grubun bir parçasını oluşturur[154]. Mahkeme ayrıca, bir grubun bir ülkenin belirli bir bölgesinde ya da hatta yalnızca bir belediye düzeyinde yok edilmesine yönelik kastın da soykırım olarak değerlendirilebileceğini belirtmiştir[155].

Cezai fiiller, suçun tanımına bağlı olarak, yalnızca fiilin kendisinin değil, aynı zamanda bir neticenin varlığını gerektirebilir. Başka bir deyişle maddi unsur *(actus reus)*, bir sonucu da içerebilir. Schabas'a göre Sözleşmenin 2. maddesinin (a), (b) ve (e) bentlerindeki fiiller (grubun üyelerinin öldürülmesi, grubun üyelerine ciddi bedensel veya zihinsel zarar verilmesi, grubun çocuklarının zorla başka bir gruba nakledilmesi) bir neticenin ispatını gerektirir; (c) ve (d) bentlerindeki diğer iki fiil (grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek; grup içinde doğumları önlemeye yönelik tedbirlerin uygulanması) ise böyle bir sonuç ispatını gerektirmez; bunun yerine, belirli bir özel kast *(dolus specialis)* aranır. Sonucun suçun bir unsuru olduğu üç durumda bile sanık, bir sonuç ispatlanamasa dahi suçu teşebbüs aşamasında işlemekten dolayı kovuşturmaya tabi tutulabilir[156]. Bu bağlamda, soykırım suçunda her zaman somut bir neticenin ortaya çıkması beklenmeyebilir; zira burada esasen cezalandırılan, failin bir grubu tamamen ya da kısmen yok etmeye yönelik olarak taşıdığı özel kasttır. Öğretideki bir diğer görüşe göre ise, Sözleşmenin 2. maddesinin (a) ve (b) bentlerindeki fiillerin neticeli olduğu kesindir[157]; (c), (d) ve (e) bentlerindeki fiiller için ayrıca bir neticenin varlığı gerekmez[158].

Bize göre, soykırım suçunda amaç unsuru belirleyici olup ulaşılmak istenen nihai netice, bir grubun kısmen veya tamamen yok edilmesidir. Bu nedenle soykırım suçunun değerlendirilmesinde klasik ceza hukukundaki gibi fiil ve neticeyi birbirinden katı biçimde ayıran bir yaklaşım benimsenmemelidir. Her ne kadar klasik suç teorisi kapsamında, fiilin gerçekleştiği ancak grubun kısmen veya tamamen yok edilmediği hâllerde teşebbüsten söz edilebileceği ileri sürülse de bu yaklaşım soykırım suçunun ihdas amacıyla bağdaşmamaktadır. Zira soykırım, bireysel fiillerin değil, belirli bir grubun varlığına yönelmiş kolektif bir imha amacının suç tipidir. Soykırım Sözleşmesi'nin 2. maddesinde sayılan fiiller, suçun fiil unsurunu oluşturan bağımsız ve seçimlik hareketlerdir. Nitekim Sözleşmede soykırım suçu ile teşebbüs ayrı ayrı düzenlenmiş olup, bu fiiller kendi başlarına bağımsız suç tipleri değildir.

151 Yener Yıldırımkal, *Uluslararası Hukukta ve Türk Ceza Hukukunda Soykırım Suçu* (1. Baskı, On iki Levha Yayıncılık 2024) 337.

152 Cassese and others (n 24) 122.

153 ibid. 121,122.

154 *Prosecutor v Krstić* (n 48) para 560.

155 ibid. para 589.

156 Schabas (n 74) 176.

157 Yıldırımkal (n 151) 338.

158 Koca ve Üzülmez (n 46) 59; Tezcan, Erdem ve Önok (n 77) 577.

Bu nedenle soykırım suçunda değerlendirme, fiillerin kendi içinde neticeli veya neticesiz olup olmalarına göre değil, soykırım amacına yönelik icra hareketlerinin tamamlanıp tamamlanmadığına göre yapılmalıdır.

Bu çerçevede, yalnızca bir kişinin soykırım özel kastıyla öldürülmesi, kasten öldürme suçu bakımından neticeyi oluşturmakla birlikte, soykırım suçunun tamamlandığını göstermeye yetmez. Sözleşme metninde "members" (üyeler) ifadesinin kullanılması, soykırım suçunun doğası gereği birden fazla kişiyi kapsayan bir yok etme amacını gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Bu noktada öğretide ve mahkeme kararlarında yer alan tek bir kişinin dahi öldürülmesi halinde soykırım suçunun tamamlanmış olacağı görüşünden ayrıldığımızı özellikle belirtmek isteriz. Kanaatimizce, özel soykırım kastıyla yalnızca bir kişinin öldürülmesi veya öldürülmeye teşebbüs edilmesi ve failin bu fiillerine devam edememesi hâlinde soykırım suçu teşebbüs aşamasında kalmış sayılmalıdır. Bu yorum, failin cezasız kalması sonucunu doğurmaz; zira cezalandırılan husus, failin bir grubu yok etme amacını fiilen hayata geçirmeye başlamış olmasıdır. Bu nedenle her bir bent bakımından fiillerin kapsamı ve hedef alınan mağdur kitlesinin niteliği ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

Bununla birlikte, soykırım suçunun ağırlığı dikkate alındığında, bu suçun işlenebilmesi için failin veya faillerin grubu yok etmeye elverişli bir imkân ve kapasiteye sahip olması gerekir. Özel kastın yalnızca birkaç bireyi hedef aldığı, grubu topyekûn yok etmeye yönelik gerçek bir niyet ve elverişlilik içermediği durumlarda soykırım hükümlerinin uygulanması mümkün değildir. Aksi hâlde, insanlığa karşı suç niteliğindeki fiillerin tamamının soykırım kapsamında değerlendirilmesi, suç tipinin sınırlarını aşırı biçimde genişleterek bu suçun ciddiyetini zayıflatacaktır. Bu bağlamda, gerekli imkân ve kapasiteye sahip olmayan bir kişinin yalnızca bir kişiyi soykırım kastıyla öldürmesi, kasten öldürme suçunu oluşturur; ancak bu fiil soykırım suçuna teşebbüs niteliği taşımaz.

2. Suçun Manevi Unsuru

1948 Soykırım Sözleşmesi'nin 2(1). maddesinde, soykırım suçunun ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu tamamen ya da kısmen yok etme kastıyla işlenen fiillerden oluştuğu belirtilmiştir. Bu çerçevede, soykırım suçunun oluşumu için failin taşıdığı kast, yani zihinsel unsur, belirleyici niteliktedir. Öyle ki manevi unsur, bu suçun karakteristik özelliği olarak kabul edilmiştir[159]. Uluslararası Hukuk Komisyonu'na göre, soykırım suçunun tanımı bakımından kast unsuru, bu suçu uluslararası hukuktaki diğer ağır suçlardan ayıran özel kast *(dolus specialis)* unsurunu zorunlu kılmaktadır[160]. Her ne kadar 1948 Soykırım Sözleşmesi'nde manevi unsura ilişkin özel bir düzenleme bulunmasa da Roma Statüsü'nün 30. maddesindeki manevi unsur hükmünün soykırım da dahil tüm suçlar için geçerli olduğu kabul edilmektedir[161].

159 Beşiri (n 85) 183.

160 International Law Commission, 'Report of the International Law Commission on the Work of its Forty-Eighth Session (6 May–26 July 1996)' UN Doc A/51/10 (1996) 44 para 5.

161 Başer (n 46) 654.

Uluslararası Hukuk Komisyonu, bu özel kast unsuruna ilişkin olarak özellikle dört temel noktayı vurgulamıştır. Birincisi, kastın yalnızca bireylere değil, belirli bir grubu, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel, tamamen ya da kısmen yok etmeye yönelik olması gerekir. Suçu oluşturan fiiller bireylere karşı işleniyor olsa da bu bireyler sırf ait oldukları gruba mensup oldukları için hedef alınmaktadır. Dolayısıyla suçun asıl hedefi grubun kendisidir[162]. İkincisi, kast yalnızca birkaç bireyi hedef almaktan ibaret olmamalı; grubu topyekûn yok etmeye yönelik bir niyet içermelidir. Bu kapsamda yalnızca bazı grup üyelerinin öldürülmesine yönelik kast, soykırım suçunun oluşumu bakımından yeterli olmayacaktır[163]. Üçüncüsü buna karşılık, kastın grubun tamamına değilse bile, önemli bir bölümüne *(a substantial part)* yönelmiş olması da yeterli kabul edilebilir. Bu anlayış, özellikle EYUCM'nin *Krstić* kararında kabul edilmiştir[164]. Dördüncüsü, kastın yöneldiği grup mutlaka Sözleşmede sayılan ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grup olmalıdır. Siyasi, kültürel ya da ekonomik gruplar bu tanımın dışında tutulmuştur. Ancak bu gruplara yönelik sistematik saldırılar, başka bir suç tipi olan insanlığa karşı suçlar kapsamında değerlendirilebilir[165].

Suçun Unsurları belgesinde de failin, söz konusu ulusal, etnik, ırksal ya da dinsel grubu, tamamen ya da kısmen, bu niteliği dolayısıyla yok etmeyi amaçlaması, soykırım suçunun unsurları arasında sayılmıştır[166]. Roma Statüsü 'nün "Manevi Unsur" başlıklı 30. maddesinde bu unsur şu şekilde tanımlanmıştır:

1. *Aksi belirtilmedikçe, Mahkemenin yargı yetkisine giren bir suçtan dolayı bir kişi, ancak maddi unsurların kast ve bilgi (intent and knowledge) ile gerçekleştirilmiş olması hâlinde cezai olarak sorumlu tutulabilir ve cezalandırılabilir.*

2. *Bu madde bağlamında, bir kişi şu durumlarda kast sahibidir:(a) Fiile ilişkin olarak, kişi bu fiili gerçekleştirmeyi kastetmiştir;(b) Sonuca ilişkin olarak, kişi bu sonucu doğurmayı amaçlamıştır ya da olayların olağan akışı içinde bu sonucun meydana geleceğinin farkındadır.*

3. *Bu madde bağlamında, bilgi (knowledge) bir olayın var olduğunun veya bir sonucun olayların olağan akışı içinde meydana geleceğinin farkında olunması anlamına gelir. "Bilmek" ve "bilerek" ifadeleri de buna göre yorumlanacaktır.*

Klasik ceza hukukunda kast, "suçun maddi unsurlarının bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesi" olarak tanımlanmaktadır[167]. Statü'nün 30. maddesinde ise, failin neticeyi gerçekleştirmeyi istemesi veya neticenin hareketin olağan sonucu olarak meydana geleceğinin farkında olması halinde de kastın varlığının mevcut olduğu düzenlenmiştir. Her ne kadar Statü'nün 30. maddesinin 1.fıkrasında kasten ve bilerek ifadelerinin kullanılması sebebiyle olası kastın hariç tutulduğu ifade edilebilirse

162 ILC, 'Report of the Forty-Eighth Session' (n 160) 45 para 6.

163 ibid. para 7.

164 International Law Commission, 'Report of the International Law Commission Forty-Eighth Session A/51/10'. 45, para 8 ; *Prosecutor v Krstic* (n 48) para 580.

165 ILC, 'Report of the Forty-Eighth Session' (n 160) 45 para 9.

166 ICC, Elements of Crimes (n 86) Art. 6(a).

167 Artuk ve diğerleri (n 50) 368.

de maddenin ikinci fıkrasının b bendindeki "neticenin hareketin olağan sonucu olarak meydana geleceğinin farkında olması" ifadesinin, olası kastın varlığına işaret ettiği ifade edilmektedir[168]. Bununla birlikte özel bir kast içermesi sebebiyle, soykırım suçu, olası kastla işlenemez[169].

Maddede kast ve bilmenin yan yana kullanılması da önemlidir. Zira klasik ceza hukuku açısından kast zaten bilme ve istemeyi barındırmaktadır. Bu anlamda maddede ifade olunan kast kavramının "isteme" olarak yorumlanması gerektiğini düşünmekteyiz. Öğretide kasıt kavramının *(intent)*, niyet ya da tasavvur; bilme kavramının ise *(knowledge)* malum ya da vukuf olma şeklinde anlaşılması gerektiği belirtilmiştir[170].

Sonuç olarak öğretide ve yargı kararlarında, soykırım suçunun iki ayrı manevi unsur *(mens rea)* gerektirdiği kabul edilmektedir. Bunlardan ilki soykırım suçunu oluşturan fiiller bakımından gerekli olan kastı, yani bir yandan failin eylemlerini 2. maddenin girişindeki şartlarla uyumlu şekilde kasten gerçekleştirmesini ifade eden genel kastı; ikincisi ise suçun ayırt edici niteliğini oluşturan ve bu fiillerin soykırım olarak nitelendirilmesini sağlayan "yok etme kastı" anlamındaki özel kastı ifade eder[171]. Bu anlamda suçun oluşması için genel kastın varlığı yeterli olmayıp ayrıca madde sayılan gruplardan birinin kısmen veya tamamen yok edilmesine yönelen özel bir kastın da varlığı aranmıştır[172]. Bu, soykırıma özgü özel kasttır *(genocidal intent)* ve *dolus specialis* olarak da adlandırılır[173]. Bu özel kast, "yok etme kastı, klasik kastın ağırlaşmış bir biçimidir. Esasen klasik ceza hukuku açısından özel kast, kastın ağırlaşmasını değil, belirli bir amaca yönelmesini ifade eder. Bu anlamda eğer ağırlaşmış bir kast kavramından bahsedilecekse bu en fazla tasarlama kastı açısından söz konusu olabilir. Ancak Roma Statüsü'nün yorumunda özel kastın, ağırlaştırıcı kast şeklinde yorumlandığı görülmektedir[174].

Öğretide saik, özel kast ve amaç kavramlarının kimi zaman birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Oysa bu kavramlar arasında ayrım yapılması gereklidir. Özel kast, failin yasaklanan sonuca bilerek ve isteyerek yönelmesini ifade ederken[175]; amaç, suçun kanuni tanımında yer almayan ve failin varmak istediği neticenin ötesindeki hedefe işaret eder[176]. Soykırım suçu bakımından, yok etme kastının saik ve amaçla birleştiği yönünde görüşler bulunmaktadır. Ancak yok etme iradesinin salt bir "amaç" olarak kabul edilmesi hâlinde, suçun oluşabilmesi için grubun kısmen ya da

168 Ersin Şare, 'Soykırım Suçundaki Özel Kast' (2020) 10 Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 863, 887.

169 Şare (n 168) 891; Başer (n 46) 655. Olası kastla işlenemeyecek suçlar için bkz. Artuk ve diğerleri (n 50) 387.

170 Kocaoğlu (n 35) 152.

171 Schiffbauer, Tams and Berster (n 4) 132; Gaeta (n 119) 111.

172 Süleyman Emre Zorlu, 'Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşunda Tarihsel Süreç ve BM Güvenlik Konseyinin Uluslararası Ceza Mahkemesinin İşleyişi Üzerindeki Yetkileri' (2016) 24 Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 111, 135.

173 Yazarlar bu hususu şu şekilde ifade etmektedir: "*Soykırım suçundaki* dolus specialis*, bu suçun işlenmesine yönelik kastın, soykırım fiilleri gerçekleştirilmeden önce oluşmuş olmasını gerektirir; buna karşın ilgili fiillerin her biri için önceden tasarlama şartı aranmaz. Soykırımın gerçekleştirilmesi, iki düzeyde kastı içerir: Biri toplu suç girişimine ait kolektif kast, diğeri ise bireysel faillerin şahsi kastıdır. Ortak failliğe dayalı durumlarda, soykırım kastının yalnızca bireysel faillerden değil, icra edilen fiilin kendisinden de anlaşılabilir olması gerekir. Bir sonraki adım, sanığın soykırımın gerçekleştirilmesine yönelik bu kolektif niyeti paylaşıp paylaşmadığının tespitidir.*" Bantekas and Nash (n 32) 143,144.

174 Şare (n 168) 887.

175 Başer (46) 654,655.

176 Şare (n 168) 893.

tamamen fiilen yok edilmesi şart hâline gelir. Bu ise soykırım suçunun yapısı ve önleyici mantığıyla bağdaşmamaktadır. Zira böyle bir yorum benimsendiğinde, soykırım suçu neredeyse her durumda teşebbüs aşamasında kalmaya mahkûm olacak; suçun hukuken tamamlandığının kabulü, fiilen imkânsız bir eşiğe bağlanmış olacaktır[177].

RUCM**,** soykırım suçunun manevi unsurunun *(mens rea)* açıklığa kavuşturulmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Akayesu davasında Mahkeme, kastın **"**belirlenmesi zor, hatta imkânsız bir zihinsel unsur" olduğunu bu nedenle "sanığın açık bir itirafı bulunmadığı sürece, kastın bir dizi gerçeklik temelli vakıalara dayanarak çıkarım yoluyla tespit edilebileceğini" ifade etmiştir[178]. Çünkü soykırım kastını açıkça ortaya koyan yazılı belgeler ya da sözlü ifadeler çoğu zaman mevcut değildir[179]. Mahkeme özel kast unsurunu şu şekilde ifade etmiştir: "*Soykırımı diğer suçlardan ayıran özellik, onun* özel bir kast (dolus specialis) *içermesidir. Bir suçun özel kastı, o suçun kurucu unsurlarından biri olarak failin belirli bir sonucu gerçekleştirmeyi açıkça istemesini ifade eder. Bu bağlamda, soykırım suçundaki özel kast, "bir ulusal, etnik, ırksal veya dinsel grubu, bu niteliği nedeniyle, tamamen ya da kısmen yok etme iradesidir*"[180].

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi tarafından kurulan Komisyon'un 16 Eylül 2025 tarihli raporunda, İsrail'in Gazze'de gerçekleştirdiği fiillerin *dolus specialis*'ini değerlendirmek için çeşitli göstergeler sıralanmıştır. Bunlar arasında faillerin eylemleri, genel bağlam, aynı gruba karşı sistematik suçların işlenmesi, kullanılan yöntemler ve zulümlerin boyutu, kurbanların sayısı, belirli bir gruba aidiyetleri nedeniyle hedef alınmaları, ayrımcı fiillerin tekrarı ve aşağılayıcı dil kullanımı yer almaktadır. Bu çerçevede Komisyon, Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar ve diğer üst düzey İsrailli yetkililerin açıklamalarını incelemiştir. Komisyon raporuna göre, İsrail güvenlik güçleri yetkilileri, komutanlar ve diğer kamu görevlileri 7 Ekim 2023'ten itibaren kışkırtıcı ve insanlık dışı bir dil kullanmış, bu söylemler hem kamuoyunun algısını şekillendirmiş hem de devlet politikaları ile askeri operasyonların yürütülmesini etkilemiştir[181]. Komisyon ayrıca, İsrail'in halkını koruma yükümlülüğü bulunduğunu, ancak bunu Filistin topraklarının zorla ele geçirilmesi, yasadışı işgal, yerleşim faaliyetleri, şiddetin sürdürülmesi ve Filistinlilerin kendi kaderini tayin hakkının reddi gerçeği ışığında değerlendirmesi gerektiğini vurgulamıştır[182].

Raporda, yetkililer tarafından yinelenen kamuya açık bu mesajlarda Filistinlilere yönelik şiddet ve öldürme çağrıları, Gazze'nin yok edilmesi, intikam, toplu cezalandırma, sivillerin varlığının reddi, Gazze üzerine yeni İsrail yerleşimleri kurulması ve Filistinlilerin üçüncü ülkelere gönderilmesi

177 ibid.

178 *Prosecutor v Akayesu* (n 57) para 523.

179 Yazarlar bunun istisnai örneği olarak şunları vermektedir: "20 Ocak 1942'de Berlin'deki Wannsee Konferansı'nda *yapılan, Avrupa Yahudilerinin yok edilmesine yönelik planlamayı içeren görüşme tutanakları (Eichmann tarafından hazırlanmıştır);* 4 Ekim 1943'te Heinrich Himmler'in Poznan'da SS subaylarına yaptığı konuşma*, bu tür açık beyanların bir diğer örneğidir*." Cassese and others (n 24) 126.

180 *Prosecutor v Akayesu* (n 57) para 498.

181 UNHRC, 'Legal Analysis of Israel's Conduct in Gaza' (n 90) para 164.

182 ibid. para 165.

taleplerinin yer aldığı belirtilmiştir[183]. Açıklamalarda Hamas yalnızca militanlarla sınırlı görülmemiş; sivil ve idari yetkililer, personel ve işgale karşı çıkan diğer kişiler de "meşru hedef" olarak gösterilmiştir. Bazı ifadelerde sivillerle savaşçılar arasında ayrım yapılmamış, herkes için aynı ceza öngörülmüştür[184]. 9 Ekim 2023'te dönemin Savunma Bakanı Yoav Gallant, Gazze'ye tam kuşatma ilan etmiş ve Filistinliler için "insan hayvanlar" ifadesini kullanmıştır[185]. 13 Ekim 2023'te Başkan Isaac Herzog, "orada sorumlu olanın bütün bir ulus olduğunu" söyleyerek sivillerle savaşçılar arasında ayrım yapılmasının doğru olmadığını iddia etmiştir[186]. 3 Kasım 2023'te Başbakan Netanyahu, İsrailli askerlere hitaben yazdığı mektupta *Amalek* (Eski Ahid'de şahıs ve kavim adı olarak yirmi dört defa zikredilip Yahudi milletinin ezelî düşmanı niteliğiyle tanıtılır) örneğini kullanmış, bu da savaşın kutsal bir "mutlak imha" savaşı gibi sunulmasına yol açmıştır. Bu söylemin, özellikle dindar Siyonist ve ultra-ortodoks askerler arasında karşılık bulduğu kaydedilmiştir. Nitekim bu açıklamanın ardından İsrailli askerlerin *Amalek* kavramına doğrudan atıf yapan sloganlar attığı da rapora yansımıştır[187]. Komisyon, bu tür beyanların Filistinlilere yönelik nefret ve şiddeti körüklediğini ve Gazze'deki Filistinlilerin bir grup olarak yok edilmesi niyetini gösteren davranışlarla uyumlu olduğunu tespit etmiştir. Bu açıklamalar, *dolus specialis*'in doğrudan kanıtı niteliğindedir. Ayrıca, İsrailli siyasi ve askeri yetkililerin davranış biçimleri ve yürütülen operasyonlar, özel niyeti dolaylı olarak da ortaya koymaktadır[188].

II. TEŞEBBÜS VE SOYKIRIMA TEŞEBBÜS KAVRAMLARI

Soykırım suçunun özel görünüş biçimleri 1948 Soykırım Sözleşmesi'nin 3(d) maddesinde sayılmıştır. İlgili madde şu şekildedir:

"*Aşağıdaki eylemler cezalandırılır:*

a) Soykırımda bulunmak;

b) Soykırımda bulunulması için iş birliği yapmak;

c) Soykırımda bulunulmasını doğrudan ve aleni surette kışkırtmak;

d) Soykırımda bulunmaya teşebbüs etmek;

e) Soykırıma iştirak etmek;"

Roma Statüsü'nden önceki uluslararası mahkeme statülerinde teşebbüse ilişkin hükümlere yer verilmemekle birlikte, uluslararası ceza mahkemelerinin, devletlerin hukuk sistemlerinde geniş ölçüde kabul gören hukuk ilkelerini uygulamaya yetkili olduğu düşünüldüğünde bu durumun bir eksiklik

183 ibid. para 166.
184 ibid. para 167.
185 ibid. para 169.
186 ibid. para 170.
187 ibid. para 172.
188 ibid. para 176.

olarak görülemeyeceği ifade edilmiştir[189]. Kaldı ki teşebbüsün cezalandırılmasının, uluslararası bir teamül olduğu da belirtilmelidir[190]. Şunu da ifade etmek gerekir ki Sözleşme, soykırıma teşebbüsü cezalandırılabilir bir eylem olarak belirtmiş olup bazı ülkeler soykırım için özel bir teşebbüs hükmü koymayıp bu durumu genel hükümlerle ele almışken diğer bir kısım ülkelerin ise (Örn. Danimarka, İsrail, Finlandiya) teşebbüs için özel hükümler ihdas ettiği belirtilmektedir[191].

Uluslararası Af Örgütü 2004 tarihli bir raporunda ulusal taslak ve yürürlüğe giren mevzuat açısından başlıca iki eksiklikten bahsetmiştir ki bunların ilki bazı soykırım tanımlarının, Statü ve Sözleşme tanımlarıyla uyumlu olmamasıdır ve bunun sebebi olarak Statü ve Sözleşmedeki tanımların bütün unsurları kapsayıcı genişlikte olmaması gösterilmektedir[192]. Konumuzla bağlantılı olan diğer sorun ise Soykırım Sözleşmesi'nin 3. maddesinde sayılan ve aralarında teşebbüsün de yer aldığı cezai sorumluluk ilkelerinin, tümünü dahil eden çok az devlet olmasıdır ki Örgüt, bu cezai ilkelerin tamamının suç sayılması taraftarıdır[193]. Bir görüşe göre soykırıma teşebbüs de komploculuk, kışkırtma veya suç ortaklığı gibi bağımsız bir suç tipi olup cezai sorumluluk biçimleri değildir[194]. Bu anlamda EYUCM Statüsü ve RUCM Statüleri de örneğin alenen ve doğrudan bir soykırıma kışkırtmayı, kişinin soykırımdan suçlu bulunabileceği bir yol olmayıp bağımsız şekilde cezalandırılabileceği farklı bir suç olarak kabul etmektedir[195].

Söz konusu madde açık biçimde belirtmektedir ki, bir grubun tümüyle yok edilmesi gibi nihai bir sonuca ulaşılması, soykırım suçunun oluşması için zorunlu değildir. Maddede sayılan fiillerden herhangi birinin, korunan bir grubun tamamını veya bir kısmını yok etme kastıyla işlenmiş olması suçun oluşumu için yeterlidir[196]. EYUCM Statüsü[197] ve RUCM Statüsü[198]'nde mahkemelere soykırım suçuna teşebbüs konusunda yargı yetkisi verilmiştir. Ancak *ad hoc* mahkemelerin yetki alanına giren tüm suçlara uygulanabilir nitelikte özel bir "teşebbüs" hükmü

189 Yıldırımkal (n151) 271. Her ne kadar bahse konu görüşe katılmak mümkün olsa da Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin ad hoc mahkemeler tarafından gerçekleştirilen yargılamalarda kanunilik, doğal hakim ilkesi, tarafsızlık ve adil yargılanma hakkı açısından eleştiriler sebebiyle ihdas edildiği düşünüldüğünde (Bozkurt (n 72) 87, 88) ve Roma Statüsü'nde ceza hukukun genel ilkelerine ilişkin bir takım kurumlara da yer verildiği görüldüğünde (bkz.m.32:Maddi hata veya kanun hatası), teşebbüs ve suçun diğer özel görünüş biçimlerine ilişkin düzenlemelerin de ilgili Statü'de yer almasının daha olumlu olabileceği düşünülebilir.

190 Hélène Dragatsi, 'Criminal Liability of Canadian Corporations for International Crimes' (LLM thesis, Université de Montréal 2010) 104.

191 Olgun Değirmenci, 'Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Kararları Işığında Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Soykırım Suçu' (2007) 20 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 50, 102-103.

192 Amnesty International, 'International Criminal Court: The Failure of States to Enact Effective Implementing Legislation' (Amnesty International 2004) <https://www.amnesty.org/ar/wp-content/uploads/2021/09/ior400192004en.pdf> accessed 2 October 2025, 7.

193 ibid.

194 Thomas E Davies, 'How the Rome Statute Weakens the International Prohibition on Incitement to Genocides' [2009] Harvard Human Rights Journal 245, 268.

195 ibid. 268.

196 ILC, 'Report of the Forty-Eighth Session' (n 160) 46, para 18.

197 UNSC, 'Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (as amended 17 May 2002)' UN Doc S/RES/827 (1993) art 4(3)(d).

198 UNSC, 'Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda (as last amended 13 October 2006)' UN Doc S/RES/955 (1994) art 2(3)(d).

bulunmamaktadır. Schabas'a göre bu oldukça mantıklıdır; zira *ex post facto* (sonradan kurulan) bir mahkeme için teşebbüs aşamasındaki fiilleri yargılamaya genellikle gerek kalmaz[199]. Diğer bir deyişle, Güvenlik Konseyi'nin EYUCM ve RUCM'yi kurduğu dönemde, Yugoslavya ve Ruanda'da işlenen suçlar fiilen sonuçlarını doğurmuş ve tamamlanmış durumdadır. Bu nedenle, Konseyin teşebbüs aşamasındaki fiilleri ayrıca yargılamak üzere statülerde özel bir hüküm öngörme gerekliliği duymamış olması anlaşılabilir bir tercihtir[200].

Bu temel belgelerde teşebbüs hükümlerinin yer almasına rağmen, soykırıma teşebbüs suçunun sınırlarının belirlenmesi oldukça zordur[201]. Soykırıma teşebbüs suçu ile ilgili temel ikilem, bu suçun ne anlama geldiğinin tam olarak bilinmemesinden kaynaklanmaktadır[202]. Zira bu konuda herhangi bir içtihat bulunmamaktadır zira şimdiye dek hiçbir soykırıma teşebbüs yargılaması yapılmamıştır[203]. Bu noktada, ilk olarak Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 1996 tarihli İnsanlığın Barışı ve Güvenliğine Karşı Suçlara İlişkin Taslak Ceza Yasası'ndaki açıklamalarına bakılabilir. Komisyon, Taslak Ceza Yasası'nın 2(3)(g)[204] maddesinin; bir suçu işleme kastına sahip olan, bu kast doğrultusunda harekete geçen ancak yalnızca kendi iradesi dışında gelişen bir nedenle suçu tamamlayamayan bireyin cezai sorumluluğunu düzenlediğini belirtmiştir[205]. Bununla birlikte Uluslararası Hukuk Komisyonu, teşebbüsün cezalandırılabilirliğinin hem failin sübjektif kusuruna hem de uluslararası hukuki değerlerin somut biçimde tehlikeye atılmasına dayandığını ifade etmektedir[206]. İlk olarak, Komisyona göre bir suçu işlemeye teşebbüs eden ve yalnızca kendi iradesi dışında gelişen nedenlerle başarısız olan birey, yüksek derecede kusurludur; zira bu durumda fail, suç girişiminden kendi isteğiyle vazgeçmemiştir. İkinci olarak, failin Taslak Ceza Yasası'nın 17 ila 20. maddelerinde düzenlenen ağır uluslararası suçlardan birini gerçekleştirmeye yönelik ciddi bir adım atmış olması, bu suçların niteliği gereği uluslararası barış ve güvenliğe yönelik somut bir tehdit teşkil etmektedir[207].

Teşebbüs doğası gereği tamamlanmamış suçları cezalandırmayı amaçlar. Dolayısıyla, soykırım suçuna teşebbüs de teorik olarak soykırım teşkil eden fiilin tamamlanamadığı bir suç anlamına gelmektedir[208]. Ancak soykırım suçunun, niteliği itibariyle eksik bir suç yapısına sahip olduğu öğretide ifade edilmektedir[209]. Zira suçun oluşumu için, Sözleşmenin 2. maddesi uyarınca korunan bir grubun tamamen ya da büyük ölçüde yok edilmesi şart değildir; yalnızca grubun bir bölümünü

199 Schabas (n 74) 335.

200 Jens David Ohlin, 'Attempt, Conspiracy, and Incitement to Commit Genocide' [2009] Cornell Law Faculty Publications 173, 175.

201 Schiffbauer, Tams and Berster (n 4) 172.

202 Ohlin (n 200) 173.

203 Schiffbauer, Tams and Berster (n 4) 172; Schabas (n 74) 337.

204 "*(g) Suçun icrasına başlamak suretiyle bu suça teşebbüs eder ancak suç, kendi niyetinden bağımsız sebeplerle gerçekleşmezse*".

205 International Law Commission, 'Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind with Commentaries' in Yearbook of the International Law Commission 1996, vol II, Part Two, 17 (art 2, para 22).

206 Schiffbauer, Tams and Berster (n 4) 173.

207 ILC, 'Draft Code of Crimes against the Peace and Security of (n 205) art 2 para 17 (22).

208 Ohlin (n 200) 174.

209 ibid.

hedef alan bir yok etme kastı da soykırım suçunun gerçekleşmesi bakımından yeterli kabul edilmektedir[210]. Bu kuramsal belirsizlik, öğretide soykırıma teşebbüsün temel niteliği etrafında ciddi bir tartışma meydana getirmiştir. Temel sorunlardan biri, teşebbüsün soykırım suçunun tamamı üzerinden mi yoksa 2. maddede sayılan fiiller üzerinden mi değerlendirileceği konusudur[211]. Şimdiye kadar doğrudan soykırıma teşebbüs suçlamasıyla bir davanın açılmamış olması bu sorunun netleştirilememesi konusunda önemli bir etmen olmuştur. Ohlin, bugüne dek hiçbir akademisyenin soykırıma teşebbüs konusunu sistematik biçimde ele almadığını ve teşebbüs bahsinin uluslararası ceza hukuku literatüründe büyük ölçüde ihmal edilmiş bir sorumluluk türü olarak kaldığını ifade etmektedir. Yazara göre, teşebbüs meselesi daha çok diğer sorumluluk biçimleriyle olan ilişkisi çerçevesinde tartışılmıştır[212]. Teşebbüsün, yasal gerekliliklerinin netleştirilmesi için UCM'nin öğreti ve uygulama açısından çaba sarf etmesi gerektiği ifade edilmiştir[213].

Teşebbüs açısından aranan temel şartlardan birisi, fiilin icra hareketi niteliğinde olması[214] ya da failin en azından suçun icrasına yönelik "önemli bir adım" (substantial step) atmış olmasıdır[215]. Bir suça teşebbüsün söz konusu olabilmesi için hazırlık hareketlerinin bitmiş, o suçun kanuni tarifindeki icra hareketlerine başlanmış olması gerekir. Zira hazırlık hareketlerine teşebbüs cezalandırılmaz[216]. UCM Statüsü 'nün 25(3)(f) maddesinde de bu husus benimsenmiştir. İlgili madde "Suçun icrasına yönelik esaslı bir adım atarak suçu işlemeye teşebbüs eden, *ancak suç, kişinin niyetinden bağımsız nedenlerle gerçekleşmeyen kişi, teşebbüsten sorumlu tutulur*" şeklindedir. Fransız ve Amerikan hukukundan esinlenen bu tanım, geçmişte 1991 Taslak Ceza Yasası'nın 3(3). maddesi ile 1996 Taslak Ceza Yasası'nın 2(3)(g). maddelerinde de kullanılmıştır[217].

Teşebbüsten bahsedilebilmesi için esaslı adımlarla icra hareketlerine başlanması gerekir[218]. Buradaki ilk sorun, bu "esaslı adım"ın ne zaman hazırlık hareketleri olmaktan çıkıp icra hareketi niteliğine geçtiğinin belirlenmesidir. Ohlin, teşebbüsün planlamanın ötesine geçen bir aşamayı kapsadığını vurgulamakta; ancak bu eylemin ceza hukuku süreci içinde tam olarak hangi noktada yer aldığı hususunun öğretide tartışmalı olduğunu ifade etmektedir[219]. Nitekim bu konuda ne 1948 Soykırım Sözleşmesi'nde ne de Roma Statüsü'nde açık bir düzenleme bulunmaktadır. Alman hukukunda teşebbüs, suçun yasal unsurlarını gerçekleştirmeye doğrudan yönelen fiillerle başlar ve bu tanım, icraya başlama kavramına yakın olsa da daha kesin bir çerçeve sunar[220]. Amerikan hukukundaki "esaslı adım" ölçütü ise daha belirsizdir ancak failin gerçekleştirdiği eylemlere odaklandığı için cezai

210 Cassese and others (n 24) 121.

211 Ohlin (n 200) 174.

212 ibid. 175.

213 Dragatsi (n 190) 105.

214 Özgenç (n 150) 555; Artuk ve diğerleri (n 50) 671.

215 Ohlin (n 200) 178.

216 Özgenç (n 150) 560.

217 Kai Ambos, *Treatise on International Criminal Law: Volume 1: Foundations and General Part* (Oxford University Press 2013) 236.

218 Elif Gökşen, *Uluslararası Ceza Hukukunda Bireysel Ceza Sorumluluğu* (Seçkin Yayıncılık 2024) 130.

219 Ohlin (n 200) 178.

220 Ambos (n 217) 237.

sorumluluğu daha erken bir aşamaya taşır[221]. İngiltere ve Galler'de ise, teşebbüs için failin sadece hazırlık aşamasını aşan bir eylemde bulunması gerekir[222]. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 35. maddesinde "Suça Teşebbüs" şu şekilde düzenlenmiştir: "*(1) Kişi, işlemeyi kastettiği bir suçu elverişli hareketlerle doğrudan doğruya icraya başlayıp da elinde olmayan nedenlerle tamamlayamaz ise teşebbüsten dolayı sorumlu tutulur.*" Madde metnine göre bir suçun teşebbüs aşamasında kalabilmesi için bazı şartların varlığı gerekmektedir. Bu şartlar:

1 – Kasten işlenen bir suçun ve bu suçu işlemeye yönelik kastın varlığı

2 – Fiillerin icra hareketi niteliğinde olması

3 – Hareketin elverişli olması

4 – Failin elinde olmayan nedenlerle icra hareketlerini tamamlayamaması veya icra hareketlerini tamamlamasına rağmen neticeyi gerçekleştirememesi, şeklinde sayılabilir[223].

Soykırım suçu, Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 76. maddesinde düzenlenmiştir[224]. Suçun detaylı şekilde incelenmesi çalışma kapsamımız dışında kalacağından, konunun anlaşılabilmesi açısından bu suça teşebbüsün ne şekilde gerçekleşeceği hakkında açıklama yapmakla yetineceğiz. Bilindiği üzere teşebbüs kurumu, TCK 'nın genel hükümleri arasında düzenlenmiş ve kanun koyucu 35. maddede teşebbüse, 36. maddede ise gönüllü vazgeçmeye ilişkin düzenlemelere yer vermiştir. Dolayısıyla soykırım suçu açısından da bahse konu maddede özel bir teşebbüs hükmü olmadığından bu suça teşebbüs de 35. madde kapsamında değerlendirilmelidir. Bununla birlikte eylemin ağırlığı dikkate alındığında, bu suça teşebbüsün de tamamlanmış suç gibi cezalandırılmasına ilişkin bir hüküm sevk edilebilirdi. Öncelikle, daha önce de ifade edildiği üzere bu suçun oluşması için fiillerin biri ya da birkaçının işlenmesi yeterli olup bu anlamda grubun kısmen ya da tamamen yok edilmesi aranmaz[225]. Soykırım suçuna teşebbüs, 76. maddede yazan seçimlik hareketlerin icra hareketlerine başlanmasına rağmen, failin elinde olmayan sebeplerle bu sonuca ulaşamama halinde mümkündür[226]. Örneğin fail, bir planın icrası kapsamında, milli, etnik, ırki veya dini bir grubu tamamen veya kısmen ortadan kaldırmak amacıyla kasten öldürme suçunun icra hareketlerine elverişli hareketlerle başlar ancak

221 ibid.

222 ibid.

223 Teşebbüsün şartları için bkz. Koca ve Üzülmez (n 46) 417'den itibaren; Artuk ve diğerleri (n 50) 668; Özgenç (n 150) 555'ten itibaren.

224 "(1) Bir planın icrası suretiyle, milli, etnik, ırki veya dini bir grubun tamamen veya kısmen yok edilmesi maksadıyla, bu grupların üyelerine karşı aşağıdaki fiillerden birinin işlenmesi, soykırım suçunu oluşturur: a) Kasten öldürme, b) Kişilerin bedensel veya ruhsal bütünlüklerine ağır zarar verme., c) Grubun, tamamen veya kısmen yok edilmesi sonucunu doğuracak koşullarda yaşamaya zorlanması, d) Grup içinde doğumlara engel olmaya yönelik tedbirlerin alınması, e) Gruba ait çocukların bir başka gruba zorla nakledilmesi, (2) Soykırım suçu failine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilir. Ancak, soykırım kapsamında işlenen kasten öldürme ve kasten yaralama suçları açısından, belirlenen mağdur sayısınca gerçek içtima hükümleri uygulanır. (3) Bu suçlardan dolayı tüzel kişiler hakkında da güvenlik tedbirine hükmolunur, (4) Bu suçlardan dolayı zamanaşımı işlemez"

225 Değirmenci (n 191) 102.

226 Ersan Şen and Erkam Malbeleği, *Türk Ceza Kanunu'nda Uluslararası Suçlar* (1st edn, Seçkin Yayıncılık 2011) 37.

elinde olmayan sebeple sonuca ulaşamazsa, teşebbüs hükümleri tatbik alanı bulur[227]. Bununla birlikte seçimlik hareketler arasında bir ayrım yapılması gerektiğini ifade eden görüş açısından, örneğin soykırım amacıyla bir şehirdeki insanların öldürülmesi amacıyla yapılan bombalı saldırıda kimsenin ölmesi ya da yaralanmaması halinde teşebbüsten bahsedilebilecektir[228]. Oysa grup içindeki doğumlara engel olmaya yönelik tedbirlerin alınması fiilleri açısından, bahse konu fiiller işlenmekle birlikte suçun tamamlanacağı ifade edilmiştir[229].

2002 yılına kadar Alman Ceza Kanunu'nda yer alan soykırım suçu, 1 Temmuz 2002 tarihinde UCM Statüsü'nün yürürlüğe girmesinin ardından bu Kanun'dan çıkarılmış ve Uluslararası Ceza Kanunu'nun 6. maddesinde yeniden düzenlenmiştir[230]. Uluslararası Ceza Kanunu ile insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, saldırı suçları ile düzenlenen soykırım suçunun, büyük ölçüde 1948 Soykırım Sözleşmesi ile uyumlu olduğu söylenmektedir[231]. Soykırım suçuna teşebbüsün cezalandırılabilirliğinin Sözleşmeye uygun olduğu; ancak bu hususun uluslararası ceza mahkemeleri pratiğinde bugüne kadar bir örneğine rastlanmadığı ifade edilmiştir[232]. Teşebbüs hükümlerinin öncelikle 1,2,4 ve 5 numaralı tekil fiiller açısından tartışılabileceğini ifade eden görüşe göre bu durumda tek bir kişiye yönelik saldırının, elverişsiz teşebbüs kapsamında görülebileceği ancak bu duruma ilişkin emsal bir kararın bulunmadığı, bu anlamda elverişsiz teşebbüsün uluslararası ceza hukukunda yer almasının kesin olmadığı ifade edilmektedir[233]. 3 numarada yer alan fiil açısından ise fiillerin tamamının toplanması ile suç oluşacağı için kolektif niteliği de dikkate alınarak teşebbüsün söz konusu olabileceği bununla birlikte bu konuda uygulama eksikliği olduğundan belirsizlik olduğu ifade edilmiştir[234]. Esasen niceliksel olarak uygulamada yerinin önemsiz bir rol oynamasına karşın gerek suçun sembolik önemi gerekse de bu suçun uygulanabilirliğinin uluslararası hukuk ilkesine tabi olması ve Almanya ile ilgisi olmaması halinde dahi uygulanması gereken bir norm olması sebebiyle gücünün küçümsenmemesi gerektiği belirtilmektedir[235].

Görüldüğü üzere, farklı hukuk sistemleri teşebbüs kavramını benzer şekilde tanımlamaktadır. Bu ortak yaklaşım, teşebbüsün salt planlama ya da hazırlık aşamasıyla sınırlı tutulamayacağı yönündeki görüşü desteklemektedir. Ancak asıl tartışma, hangi eylemlerin "sadece hazırlık" aşamasını aşıp

227 ibid.

228 Koca ve Üzülmez (n 46) 68.

229 Koca ve Üzülmez (n 46) 68. Ayrıca bkz. Değirmenci (n 191) 102.

230 "*(1) Ulusal, ırksal, dini veya etnik bir grubu tamamen veya kısmen yok etme niyetiyle,*
1. Grubun bir üyesini öldüren,
2. Grubun bir üyesine, özellikle Ceza Kanunu'nun 226. maddesinde belirtilen türden ağır bedensel veya ruhsal zarar veren,
3. Grubun fiziksel olarak tamamen veya kısmen yok olmasına yol açabilecek yaşam koşullarına maruz bırakırsa,
4.Grubun içinde doğumları engellemeye yönelik önlemler alırsa,
5.Grubun bir çocuğunu zorla başka bir gruba naklederse,
ömür boyu hapis cezası ile cezalandırılır.
(2) 1. fıkranın 2 ila 5. maddelerinde belirtilen daha hafif durumlarda, ceza beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasıdır".", Johanna Antoni, 'Der Tatbestand es Völkermordes nach § 6 VStGB' [2020] JuS ??, 19.

231 ibid. 19.

232 Claus Kreß, *VStGB § 6 Völkermord' in Münchener Kommentar Zum StGB* (4th edn, 2022) 103.

233 Bununla birlikte buna yönelik bir eğilimin olduğu da ifade edilmektedir. Bkz. ibid.

234 ibid. 104.

235 Antoni (n 230) 20.

teşebbüs niteliği taşıyacağı noktasında yoğunlaşmaktadır[236]. Şüphesiz, salt hazırlık niteliği taşıyan eylemler teşebbüs kapsamında değildir; ancak hazırlık ile icraya geçiş arasındaki sınırın soyut kriterlerle somut biçimde çizilmesi son derece güçtür[237]. Schabas, Roma Statüsü'ndeki teşebbüsün, failin "suçun icrasına, esaslı bir adım teşkil eden fiil ile başlaması" düzenlemesinin, Fransız ve İngiliz hukuklarından esinlenen karma bir düzenleme olduğunu ve söz konusu analizin, "hazırlıktan sonraki ilk adım" ile "suçun işlenmesinden hemen önceki adım" arasında bir noktasında yer aldığını ifade etmektedir[238]. Tezcan, Erdem, Önok, esaslı adımdan söz edildiği için icra hareketlerinin varlığının kabulü bakımından objektif görüşün benimsendiğini ifade etmektedir. Bunun nedeni, icra başlangıcının belirlenmesinde failin iradesinin değil, fail tarafından yapılan hareketin objektif niteliğinin esas alınmasıdır[239].

Suç için plan yapmak esasen hazırlık hareketidir. Şunu da ifade etmek gerekir ki soykırım için bir plan yapılması, esasen suçun unsurları arasında sayılmış olmasa da yönetim düzeyinde bir planın varlığı, soykırım suçunun kanıtı olarak kabul edilmiştir[240]. Bununla birlikte Türk Ceza Kanunu'nun 76. maddesinde ilgili suçun işlenmesi "bir planın icrası suretiyle" şeklinde tanımlandığı için plan, suçun unsuru olarak tanımlanmıştır. Her ne kadar öğretide bu durumun maddi unsurlara bir ilave olmayıp kastın ispatını kolaylaştıran bir husus olduğu ifade edilmişse de bu düzenlemenin, suçun kapsamını daralttığı kanaatindeyiz[241].

Teşebbüs kavramı, tanımı gereği, tamamlanmamış bir suçu ifade eder. Bu çerçevede, soykırım vakalarında temel sorun şudur: "Tamamlanmamışlık" durumu, soykırımı oluşturan spesifik fiillere mi, yoksa soykırım suçunun bütününe mi ilişkin olmalıdır.?[242] Öğretide Mettraux, teşebbüsün soykırım suçunun bütünü bakımından değil, bu suçu oluşturan alt fiiller (örneğin: öldürme, ciddi bedensel veya zihinsel zarar verme vb.) bakımından söz konusu olabileceği görüşünü ileri sürmektedir. Yani teşebbüs, doğrudan "soykırım"a değil, soykırımı oluşturan temel eylemlere ilişkindir. Ancak buna rağmen, failin bu fiilleri işlerken soykırım suçuna özgü özel kastı *(dolus specialis)* taşıması zorunludur[243]. Teşebbüs açısından önemli olan husus, fiilin teşebbüse müsait olmasıdır. Bu anlamda Sözleşmede yer verilen her bir seçimlik hareket açısından ayrıca değerlendirme yapılması gerekir.

236 Ambos (n 217) 237 ; Ohlin (n 200) 178.

237 Ambos (n 217) 237.

238 Schabas (n 74) 338.

239 Tezcan, Erdem ve Önok (n 77) 557.

240 Bu durum, Ruanda örneğinde Kambanda davasında kabul edilmiştir. Bkz. Çoban (n 9) 52.

241 Görüş için ayrıca bkz. Nişancı (n 51) 81-82; Kocaoğlu (n 35) 159.

242 Ohlin bu bağlamda üç olasılıktan bahseder: İlk senaryoda, belirli bir bireyin öldürülmesine yönelik soykırımsal eylem tamamlanmamıştır; örneğin mağdur hayattadır. Ancak buna rağmen, hedef gruba yönelik genel soykırım eylemi başka yollarla (ve muhtemelen farklı faillerce) tamamlanmıştır. Bu durumda eksiklik bireysel düzeyde olup, soykırım suçu kolektif düzeyde gerçekleşmiştir. İkinci olasılıkta, bireysel fiil – örneğin bir mağdurun öldürülmesi – gerçekleştirilmiştir ve failin soykırım kastı da mevcuttur. Buna karşın, hedef grubun tamamen ya da kısmen yok edilmesine yönelik genel soykırım planı başarıya ulaşmamıştır; örneğin, diğer potansiyel mağdurlar hayatta kalmış ya da çok sınırlı sayıda kişi öldürülmüştür. Üçüncü ihtimalde ise, hem bireysel fiil başarısız olmuş (mağdur hayatta kalmıştır), hem de soykırımın genel anlamda icrası gerçekleşmemiştir. Bu durumda ne bireysel ne de kolektif düzeyde başarıya ulaşılmış, tüm eylem teşebbüs aşamasında kalmıştır. Detaylı bilgi için bkz: Ohlin (n 200) 179; Guénaël Mettraux, *International Crimes and the Ad Hoc Tribunals* (Publ new as pbk, Oxford Univ Press 2006) 257.

243 Mettraux (n 242) 257.

Şüphesiz bu değerlendirmeler, konuya ilişkin bir içtihat olmadığından temel ceza prensiplerinden yola çıkılarak yapılabilecektir.

Yukarıda suçun fiil ve netice unsurlarına ilişkin yapılan açıklamalar dikkate alındığında, soykırım suçuna teşebbüs bakımından, Soykırım Sözleşmesi'nin 2. maddesinde sayılan her bir bentteki fiillerin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir. Ancak bu değerlendirme, öğretideki yaklaşımın aksine fiillerin kendi iç yapılarının neticeli veya neticesiz olup olmalarına göre değil; bu fiillerin soykırım amacına yönelik icra hareketlerinin tamamlanıp tamamlanmadığına göre yapılmalıdır.

Klasik suç teorisinde teşebbüs hükümlerinin uygulanması neticeli suçlar bakımından, bu suçların oluşumu için fiilin gerçekleşmesinin yeterli olmayıp neticenin de meydana gelmesi zorunlu olduğundan daha açıktır. Bununla beraber, teorik olarak, neticenin aranmadığı suç tiplerinde de icra hareketlerinin bölünebilir olması hâlinde teşebbüs mümkündür. Bu durumda belirleyici olan, failin suçun tamamlanmasına yönelik esaslı ve elverişli icra hareketlerine başlamış olup, sürecin failin iradesi dışında kalan nedenlerle tamamlanamamasıdır. Bu çerçevede, Soykırım Sözleşmesi'nin 2. maddesinin (a) bendinde yer alan "gruba mensup kişilerin öldürülmesi" ile (b) bendinde düzenlenen "grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi" fiillerinin, netice unsurunu içeren zarar suçları olduğu açıktır. Failin bu fiillere yönelik olarak elverişli ve esaslı icra hareketlerine (örneğin öldürmeye yönelik bombalı saldırı düzeneği kurmak, öldürücü dozda zehri yiyeceklere karıştırmak, kişilerin bedenine öldürücü zehir enjekte etmek veya ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar vermeye yönelik işkence amacıyla mağduru falakaya yatırmak, ruh ve beden sağlığını bozacak nitelikte deney hazırlıkları yapmak) başlamasına rağmen, harici bir engel nedeniyle hedeflenen neticeye ulaşamaması hâlinde, soykırım suçunun teşebbüs aşamasında kaldığı kabul edilmelidir.

Neticeye ilişkin önceki değerlendirmelerle uyumlu olarak, failin soykırım amacını gerçekleştirmeye elverişli güç ve imkâna sahip olmasına rağmen, bu amacın failin iradesi dışında kalan sebeplerle tamamlanamaması hâlinde failin yalnızca bir kişiyi öldürmesi veya öldürmeye teşebbüs etmesi durumunda dahi teşebbüs hükümlerinin uygulanması gerekir. Buna karşılık, öldürme fiillerinin bir "grup" olarak nitelendirilebilecek ağırlık ve sayıya ulaşması durumunda artık soykırım suçunun tamamlandığından söz edilecektir.

Grubun bütünüyle veya kısmen fiziksel varlığını ortadan kaldıracak şekilde yaşam şartlarının kasten değiştirilmesi fiilinin de icra hareketlerinin bölünebilir olduğu ölçüde teşebbüse elverişli olduğu kanaatindeyiz. Örneğin, gruba mensup kişilerin aç bırakılması amacıyla tarım alanlarının tahrip edilmesine veya grubun yok edilmesine yönelik sistematik bir sürgün planının icrasına başlanmasına rağmen, bu fiillerin harici nedenlerle (örneğin mağdurların direnişi) tamamlanamaması hâlinde, soykırım suçuna teşebbüs söz konusu olacaktır.

Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak şeklindeki fiil, yukarıda yer verdiğimiz klasik anlamda herhangi bir netice içermemektedir. Bu anlamda bahse konu tedbirlerin alınmasıyla suç tamamlanacak olup, suçun oluşması doğumların engellenmesine bağlı değildir. Bununla birlikte yukarıda sayılan ve tatbikatta zor olmasına rağmen kısırlaştırma, evliliklerin yasaklanması, zorla

doğum kontrolü gibi fiillere elverişli hareketlerle başlanmasına rağmen hareketler tamamlanmamışsa, bu fiil açısından teşebbüsün mümkün olabileceği ifade edilebilir. Özetle düşük bir ihtimal dahi olsa icra hareketi, kısımlara bölünebildiği ölçüde, bu fiil açısından teşebbüs mümkündür[244]. Bununla birlikte neticenin aranmadığı hallerde teşebbüsün mümkün olmadığı şeklinde bir görüş de mevcuttur[245]. Bu anlamda bir görüşe göre doğumlara engel olma ve yaşam şartlarını değiştirme fiilleri, teşebbüse müsait değildir[246]. Burada da genel görüşümüze uygun olarak doğumları engellemek amacıyla tedbir almanın, grubu kısmen ya da tamamen yok etme maksadı doğrultusunda icra edilmiş olması suçun tamamlanmış olması açısından yeterlidir.

Son olarak, gruba mensup çocukların başka bir gruba nakledilmesi fiili de tıpkı önceki bentte belirtilen davranışlar gibi doğrudan bir netice unsuru içermemektedir. Bu düzenleme, aslında yaşam şartlarını kasten değiştirme fiiliyle de bağlantılı olarak değerlendirilebilir; zira nakil işlemi de grubun fiziksel varlığını zayıflatmaya veya ortadan kaldırmaya yönelik koşulların değiştirilmesine hizmet edebilir. Bu bent bakımından, naklin fiilen gerçekleşmesiyle suç tamamlanmış sayılacaktır. Bununla birlikte nakil, sürece yayılmış şekilde gerçekleşiyorsa teşebbüsü tespit etmek her zaman mümkün olmayabilir. Ancak toplu bir nakil için elverişli ve icrai nitelikte hareketlere başlanmış; örneğin gruba mensup çocuklar bir araya toplanmış ve nakil amacıyla harekete geçilmişken failin iradesi dışında gelişen nedenlerle nakil tamamlanamamışsa, bu durumda fiilin teşebbüs aşamasında kaldığı kabul edilmelidir. Öte yandan, fiziksel bir nakil süreci içermeyip yalnızca dolaylı biçimde sonuç doğuran eylemler bakımından teşebbüs hükümlerinin uygulanması daha güçtür. Bununla birlikte, yukarıdaki örnekte olduğu gibi gruba mensup çocukların fiilen nakledilmesi gerçekleşmiş olsa dahi, suçla hedeflenen nihai amaç olan grubun kısmen veya tamamen yok edilmesi sonuca ulaşmamışsa bu durum, suçun tamamlanmış olduğu değerlendirmesini değiştirmez.

Öğretide teşebbüs meselesi, neticenin ispatı ile bağlantılı şekilde de değerlendirilmiştir. Bu anlamda öldürme, bedensel zarar verme ve nakil fiillerinin bir netice içerdiğini ifade eden bir görüşe göre bu durum, neticeye ilişkin bir kanıtın varlığını gerektirmektedir ancak böyle bir kanıt olmasa da teşebbüs suçlamasıyla yargılama yapmak mümkündür[247]. Buna karşın kısmen ya da tamamen yok etmeye yönelik yaşam koşullarına maruz bırakma ve doğumları önlemeye yönelik tedbir alma hareketlerinin, kanıttan ziyade özel kastın varlığını gerektirdiği ifade edilmiştir[248].

Roma Statüsü'nün 25(3)(f) maddesinde "suçu işlemekten kendi isteğiyle ve tamamen vazgeçen *ya da* suçun tamamlanmasını başka şekilde engelleyen *bir kişi, eğer* suç işleme niyetinden gönüllü ve kesin bir şekilde vazgeçmişse*, bu Statü uyarınca söz konusu suça teşebbüsten dolayı cezai sorumluluk taşımaz*" denerek gönüllü vazgeçme kurumu düzenlenmiştir. Hükmün ilk cümlesinde teşebbüs, ikinci

244 Salih Özkan, 'Karşılaştırmalı Bir İnceleme: Roma Statüsü ve Türk Ceza Kanunu Çerçevesinde Soykırım Suçu' (2023) 1 Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 74, 95.

245 Bumin Özarslan, 'Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi Açısından Hocalı Katliamı' (2014) 4 Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 187, 201.

246 ibid.

247 Rabia Beyza İnan, 'Uluslararası Ceza Yargılamalarında İnsanlığa Karşı Suçlar ve Soykırım Suçu' (2023) 8 Eskişehir Barosu Dergisi 66, 84.

248 ibid.

cümlesinde gönüllü vazgeçme kurumunun düzenlendiği görülebilir. Buna göre fail, suçu işlemekten kendi isteğiyle ve tamamen vazgeçerse ya da suçun tamamlanmasını başka şekilde engellerse, şayet suç işleme niyetinden gönüllü ve kesin bir şekilde vazgeçmişse, söz konusu suça teşebbüsten dolayı cezai sorumluluk taşımayacaktır. Düzenlemede öne çıkan husus failin suç işleme niyetinden gönüllü ve kesin şekilde vazgeçmesi dahilinde gönüllü vazgeçmeden yararlanacağı hususudur[249]. Statüye göre gönüllü vazgeçme hem eksik hem de tam teşebbüs aşamasında gerçekleşebilir[250]. Ancak, kişi suçtaki rolünden vazgeçse bile suç başkaları tarafından tamamlanırsa, yardım ve yataklık veya müşterek suç ortaklığı *(joint criminal enterprise)* temelinde yine de cezai sorumluluk doğabilir[251].

Ohlin'in belirttiği üzere, UCM'nin bu alandaki doktrini geliştirmesi pek olası değildir; zira Mahkeme, bölgesel barış ve güvenliği tehdit eden en üst düzey failler üzerine yoğunlaşmakta ve bu tür ağır ihlaller genellikle teşebbüs değil, tamamlanmış suçlar kapsamında değerlendirilmektedir. Buna karşın, *ad hoc* mahkemelerde veya yerel mahkemelerde, teşebbüs suçu daha sık ele alınabilir ve soykırıma teşebbüs suçunun sınırları da esasen bu mahkemelerin içtihatlarıyla şekillenebilir[252].

SONUÇ

Soykırım suçu, "suçların suçu" olarak nitelendirilmiş; yalnızca soykırımı oluşturan fiillerin gerçekleştirilmesi değil, bu fiillere yönelik teşebbüs girişimleri de 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi kapsamında yasaklanmıştır. Uluslararası ceza hukukunun önleyici işlevine işaret eden bu düzenlemeye rağmen, soykırıma teşebbüs kavramına ilişkin uluslararası içtihatlar gelişmemiş; bu nedenle konu hakkındaki akademik çalışmalar da sınırlı düzeyde kalmıştır. Soykırım suçuna teşebbüs meselesini ayrıntılı biçimde ele aldığımız bu çalışmanın sonuç bölümünde ise, konuya ilişkin ulaştığımız nihai değerlendirmeleri ana başlıklar hâlinde sunmayı tercih ediyoruz.

Soykırımı yasaklayan normlar, *jus cogens* normlardan olup Sözleşmeye taraf olsun olmasın bütün devletleri bağlayıcı normlardandır. Bu anlamda ülkelerin, mevzuatlarında soykırım suçunun sadece tamamlanmış halini değil bu suça teşebbüs kapsamındaki hareketleri de cezalandırması, uluslararası hukukun gereğidir. 1948 Soykırım Sözleşmesi'nin 3(d) maddesinde "Soykırımda bulunmaya teşebbüs etmek" şeklinde yer alan düzenleme, sadece 2. maddede yer alan ve soykırım oluşturan eylemleri değil bunlara teşebbüsü de cezalandırma ödevi yüklemiştir. Sözleşmenin 4.maddesinde "*Soykırım suçunu veya üçüncü maddede gösterilen fiillerden birini işleyenler, anayasaya göre yetkili yöneticiler veya kamu görevlileri veya özel kişiler de olsa cezalandırılır*" şeklindeki ifadeden, Sözleşmenin, soykırım suçu ile 4. maddede belirtilen ve aralarında teşebbüsün de yer aldığı fiilleri, farklı suçlar olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Nitekim çalışmada yer verdiğimiz kimi kararlarda da bu hususa işaret edilmiştir. Soykırım suçuna teşebbüs, suçun özel görünüş biçimlerinden biri

249 Tezcan, Erdem and Önok (n 77).

250 ibid.

251 Cryer, Robinson and Vasiliev (n 62) 364.

252 Ohlin (n 200) 184-185.

olarak cezalandırılabilir niteliktedir. Sözleşme, devletlerin teşebbüsü genel hükümler kapsamında mı yoksa özel bir düzenleme aracılığıyla mı cezalandıracakları konusunda herhangi bir sınırlama öngörmemiştir. Bu bağlamda, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bazı devletler, teşebbüsü genel hükümlere dayanarak cezalandırma yolunu tercih etmiştir.

Bilindiği üzere suç yolu olarak nitelendirilebileceğimiz safha açısından suçun işlenmesinin düşünülmesinin ardından suçun işlenmesi için gerekli olan ve suçun işlenmesi açısından hazırlık teşkil eden birtakım hareketler gerçekleştirilir. Kural olarak hazırlık hareketleri cezalandırılmaz. Ancak korunmaya değer hukuki değerin yüksekliği bazı durumlarda hazırlık hareketlerinin de cezalandırılmasını gerektirebilir. Bu bakımdan, soykırım suçunu gerçekleştirmeye yönelik hazırlık hareketlerinin cezalandırılmasının ve bu konunun 1948 Soykırım Sözleşmesi ile Roma Statüsü gibi ilgili düzenlemelerde açıkça yer almasının isabetli olacağı değerlendirilebilir.

Bu noktada şu sorun karşımıza çıkmaktadır: 1948 Soykırım Sözleşmesi'nin 3(3). maddesinde yer alan düzenleme ile UCM Statüsü'nün 25(3)(f) maddesi arasındaki ilişkiyi değerlendirmek gerekir. Zira her ne kadar UCM Statüsü'nün 25(3)(f) maddesinde teşebbüse açıkça yer verilmiş olsa da 1948 Soykırım Sözleşmesi'nde soykırıma teşebbüsün bağımsız bir cezalandırılabilir fiil olarak düzenlenmesi, Sözleşme hükmünün nasıl yorumlanacağına ilişkin bazı tereddütler doğurmaktadır. Sözleşmenin ilgili hükmüyle, teşebbüs aşamasına dahi varmayan fiillerin cezalandırılmasının amaçlandığı ileri sürülebilirse de buna yönelik açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Kaldı ki Sözleşme eğer hazırlık hareketlerini dahi cezalandırma niyetinde olsaydı kanaatimizce kışkırtma yahut iş birliği şeklinde bir sınırlandırılma yapılmazdı. İki metin arasındaki zaman farkı ve Statünün genel bir belge, Sözleşmenin ise soykırıma ilişkin özel bir metin olduğu da değerlendirme yapılırken dikkate alınmalıdır.

Teşebbüs, suç teşkil eden fiillerin ya da neticeli suçlar açısından neticenin tamamlanmamasıyla gerçekleşir. Bu anlamda, Sözleşmede sayılı gruplara mensup olan kişilere yönelik öldürme fiillerinin, elinde olmayan sebeplerle tamamlanamaması ya da neticenin gerçekleşmemesi, fiilin dolayısıyla da soykırım suçunun teşebbüs aşamasında kaldığı anlamına gelir.

Kanaatimizce, soykırım suçunun unsurları ile bu unsurlar dışında kalan, ancak suçun özel görünüş biçimlerinden biri olan teşebbüs, öncelikle amaç unsuru dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Zira soykırım suçunda ulaşılmak istenen amaç ve nihai netice, bir grubun kısmen veya tamamen yok edilmesidir. Bununla birlikte, suç tipinin ağırlığı ve kendine özgü niteliği gereği, grubun fiilen kısmen veya tamamen yok edilmemiş olmasını her durumda yalnızca teşebbüs kavramı üzerinden açıklamak yeterli ve elverişli olmayabilir.

UCM Statüsü'nün 25(3)(f) maddesine göre teşebbüs, suçun icrasına yönelik "esaslı adımların" atılmasıyla ortaya çıkar. Bu bağlamda esaslı adım, hazırlık hareketlerini aşan ve Sözleşmede tipik olarak tanımlanan fiiller bakımından icra hareketi niteliği taşıyan davranışlar olarak anlaşılmalıdır. Ancak gerek Statüde gerek Sözleşmede hazırlık hareketleri ile icra hareketleri arasındaki sınır açık biçimde düzenlenmemiştir. Bu nedenle, söz konusu ayrımın tespitinde ceza hukuku doktrininde geliştirilen ölçütlerden yararlanılması isabetli olacaktır. Bu çerçevede, soykırım suçunun tipikliğinde

yer alan fiillere doğal ve zorunlu olarak bağlı bulunan davranışlar icra hareketi olarak kabul edilmeli; failin bu hareketlere başlamasıyla birlikte suçun teşebbüs aşamasına girdiği değerlendirilmelidir.

Öğretide, teşebbüsün Sözleşmenin 2. maddesinde sayılan ve soykırımı oluşturan fiillerle birlikte değerlendirilmesi gerektiği, bu nedenle söz konusu fiillerin neticeli olup olmadığının belirleyici olduğu yönünde bir yaklaşım benimsenmektedir. Bu yaklaşım, teşebbüsün varlığını tespit bakımından belirli bir kolaylık sağlamakla birlikte, anılan fiillerin esasen soykırım suçunun fiil unsurunu oluşturduğu ve bağımsız suç tipleri olmadığı dikkate alındığında, her durumda yeterli değildir. Kanaatimizce, 2. maddede sayılan davranışlar soykırım suçunun fiil unsurunu teşkil etmekte olup, Sözleşmede suç ve teşebbüsün ayrı şekilde düzenlenmiş olması da bu fiillerin bağımsız suç niteliği taşımadığını göstermektedir. Her ne kadar bu fiillerden bazılarının (örneğin öldürme fiilinin) neticeli olması mümkünse de bu durum söz konusu fiillerin seçimlik hareketler niteliğini ortadan kaldırmamaktadır. Bu nedenle soykırım suçunda teşebbüsün tespiti, maddede sayılan fiillerin neticeli olup olmamasına göre değil grubun kısmen veya tamamen yok edilmesine yönelik amacın gerçekleşmesi kapsamında yapılan hareketler dikkate alınarak yapılmalıdır. Failin soykırım kastıyla elverişli icra hareketlerine başlamasına rağmen, iradesi dışında gelişen sebeplerle bu amaca yönelik süreci tamamlayamaması hâlinde teşebbüs söz konusu olacaktır.

Öğretide yaygın olarak, Sözleşmenin 2. maddesinin (a) bendinde yer alan gruba mensup kişilerin öldürülmesi ile (b) bendinde düzenlenen grubun mensuplarına ciddi bedensel veya zihinsel zarar verilmesi fiillerinin neticeli nitelik taşıdığı; bu nedenle söz konusu neticelerin gerçekleşmemesi veya failin iradesi dışında engellenmesi hâlinde teşebbüs hükümlerinin uygulanacağı kabul edilmektedir. Bununla birlikte, yukarıda ortaya koyduğumuz gerekçeler ışığında kanaatimizce, soykırım suçunda belirleyici olan ölçüt, tekil fiillerin tamamlanıp tamamlanmadığı değil, grubun kısmen veya tamamen yok edilmesine yönelik amacın hayata geçirilip geçirilmediğidir. Bu çerçevede fail, elverişli ve esaslı icra hareketlerine başlamış olmasına rağmen bu amaca ulaşamamışsa, eylemin teşebbüs aşamasında kaldığı kabul edilmelidir. Aynı şekilde, yalnızca bir kişinin öldürülmesi veya öldürülmeye teşebbüs edilmesi hâlinde de fail soykırım amacını gerçekleştirmeye elverişli imkânlara sahip olduğu hâlde harici nedenlerle bu süreci sürdürememişse, suç teşebbüs aşamasında kalmış sayılmalıdır. Buna karşılık, öldürme fiillerinin bir "grup" olarak nitelendirilebilecek ağırlık ve kapsamda gerçekleştirilmesi durumunda artık soykırım suçunun tamamlandığından söz edilebilir. Aynı değerlendirme, grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesine ilişkin fiiller bakımından da geçerlidir.

Sözleşmenin 2. maddesinin (c) bendinde düzenlenen, grubun bütünüyle veya kısmen fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak yaşam şartlarının kasten değiştirilmesi; (d) bendinde yer alan, grup içinde doğumların engellenmesi amacıyla tedbirler alınması ve (e) bendinde düzenlenen, gruba mensup çocukların zorla başka bir gruba nakledilmesi fiilleri bakımından bu davranışların icra sürecine yayılması ve aşamalara bölünebilmesi nedeniyle teşebbüs hükümlerinin uygulanması mümkündür. Bu kapsamda, söz konusu fiillere yönelik icrai hareketlere başlanmış olmasına rağmen, failin iradesi dışında gelişen sebeplerle grubun kısmen veya tamamen yok edilmesine yönelik amaç

doğrultusunda icra sürecinin tamamlanamaması hâllerinde, soykırım suçunun teşebbüs aşamasında kaldığı kabul edilmelidir.

Son olarak belirtmek gerekir ki, tüm bu değerlendirmeler, fail veya faillerde grubun kısmen veya tamamen yok edilmesine yönelik özel kastın bulunması hâlinde geçerlidir. Belirli bir grubu "kısmen veya tamamen yok etme"nin amaç olarak mevcut olması yeterlidir; suçun tamamlanabilmesi için grubun fiilen kısmen veya tamamen yok edilmiş olması zorunlu değildir. Bununla birlikte, ilerleyen dönemde oluşacak içtihatlar ve yetkili mercilerin konuya yaklaşımı, bu değerlendirmelerin daha da netleşmesine katkı sağlayacaktır.

"Bir daha asla!" taahhüdünün hayata geçirilmesi ve soykırım suçunun bir daha hiçbir yerde işlenmediği bir dünya idealinin gerçekleştirilmesi, insanlığın en temel sorumluluklarındandır. Bu çalışma ise her şeye rağmen bu suçun icra sürecine girişilmesi hâlinde uluslararası hukukun "suçların suçu" olarak nitelendirilen soykırıma derhal ve en etkili biçimde müdahale etmesine yönelik taşıdığımız inancın ve Holokost'tan Gazze'ye tüm soykırım kurbanlarının anılarına karşı duyduğumuz vicdani sorumluluğun bir sonucudur.

KAYNAKÇA,

Aksar Y, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – I* (7. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2023).

Ambos K, *Treatise on International Criminal Law: Volume 1: Foundations and General Part* (Oxford University Press 2013).

Amnesty International, 'International Criminal Court: The Failure of States to Enact Effective Implementing Legislation' (Amnesty International 2004) https://www.amnesty.org/ar/wp-content/uploads/2021/09/ior400192004en.pdf accessed 2 October 2025.

Annan K, 'Address by Kofi Annan to the Commission on Human Rights' (United Nations – Secretary-General, 7 April 2004) https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2004-04-07/address-kofi-annan-commission-human-rights accessed 20 April 2025.

Antoni J, 'Der Tatbestand Des Völkermordes Nach § 6 VStGB' [2020] JuS 19.

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v Serbia and Montenegro) (Judgment) [2007] ICJ Rep 43.

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v Myanmar) (Preliminary Objections, Judgment) [2022] ICJ Rep 477.

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v Israel) (Order of 26 January 2024) [2024] ICJ Rep (forthcoming).

Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v Rwanda) (New Application: 2002) [2006] ICJ Rep 6.

Artuk ME ve diğerleri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (18. Baskı, Adalet Yayınevi 2024).

Bantekas I and Nash S, *International Criminal Law* (3rd edn, Taylor and Francis 2009).

Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v Spain) (Second Phase, Judgment) [1970] ICJ Rep 3.

Başer S, 'Uluslararası Ceza Hukuku Bakımından Soykırım Suçunun Manevi Unsuru (Mens Rea) ve Manevi Unsurun Yorumlanmasına Dair Yaklaşımlar' (2022) 4 Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 635.

Beşiri A, 'Soykırım ve Soykırıma İlişkin Uluslararası Mekanizmalar' [2013] Türkiye Barolar Birliği Dergisi 179.

Bozkurt MU, 'Uluslararası Ceza Hukuku İlkeleri Kapsamında Ad Hoc Uluslararası Ceza Mahkemelerine Yönelik Eleştiriler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi' (2010) 6 Güvenlik Stratejileri Dergisi 73.

Cassese A and others, *Cassese's International Criminal Law* (3rd edn, Oxford University Press 2013).

Cryer R, Robinson D and Vasiliev S, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure* (4th edn, Cambridge University Press 2019).

Çoban E, 'Uluslararası Hukukta Soykırım Suçu ve Suça Zemin Hazırlayan Toplumsal Yapılar: Ruanda Örneği' (2008) 5(17) Uluslararası İlişkiler 47.

Davies TE, 'How the Rome Statute Weakens the International Prohibition on Incitement to Genocides' [2009] Harvard Human Rights Journal 245.

Değirmenci O, 'Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Kararları Işığında Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Soykırım Suçu' (2007) 20 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 50.

Dragatsi H, 'Criminal Liability of Canadian Corporations for International Crimes' (LLM thesis, Université de Montréal 2010).

Erkiner HH, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu* (3. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2024).

'"etnisite" – ""Etnik"' (Türk Dil Kurumu Sözlüğü) https://sozluk.gov.tr/ accessed 24 September 2025.

Gaeta P, 'Genocide' in William Schabas and Nadia Bernaz (eds), *Routledge Handbook of International Criminal Law* (Routledge 2013).

Gardinier RK, *International Law* (Pearson Longman 2003).

Gattini A, 'Breach of the Obligation to Prevent and Reparation Thereof in the ICJ's Genocide Judgment' (2007) 18 European Journal of International Law 695.

Gökşen E, *Uluslararası Ceza Hukukunda Bireysel Ceza Sorumluluğu* (Seçkin Yayıncılık 2024).

Göktepeoğlu E, 'Uluslararası Hukukta ve Türk Hukukunda Soykırım Suçu' (2014) 5 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 797.

Gündüz A, *Milletlerarası Hukuk* (Reşat Volkan Günel ed, 12. Baskı, Savaş Yayınevi 2024).

İnan RB, 'Uluslararası Ceza Yargılamalarında İnsanlığa Karşı Suçlar ve Soykırım Suçu' (2023) 8 Eskişehir Barosu Dergisi 66.

'Irk' (Türk Dil Kurumu Sözlüğü) https://sozluk.gov.tr/ accessed 24 September 2025.

International Criminal Court, *Elements of Crimes* (2011) ISBN 92-9227-232-2.

International Law Commission, 'The Charter and Judgment of the Nürnberg Tribunal – History and Analysis: Memorandum Submitted by the Secretary-General' (1949) UN Doc A/CN.4/5.

International Law Commission, 'Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal' (1950) UN Doc A/1316.

International Law Commission, 'Draft Article 19 on State Responsibility' in *Yearbook of the International Law Commission* 1976, vol II, Part Two, 95.

International Law Commission, *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries* (2001) UN Doc A/56/10.

International Law Commission, 'Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind with Commentaries' in *Yearbook of the International Law Commission* 1996, vol II, Part Two, 17.

International Law Commission, 'Report of the International Law Commission on the Work of its Forty-Eighth Session (6 May–26 July 1996)' UN Doc A/51/10 (1996).

Kılıç Yaşın G, 'Soykırımı Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi Çerçevesinde Devletin Sorumluluğu' (2024) 5 *Toplum Ekonomi ve Yönetim Dergisi* 408.

Koca M, Üzülmez İ, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (9. Baskı, Adalet Yayınevi 2023).

Koca M, Üzülmez İ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (17. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2024).

Kocaoğlu SS, 'Suçların Suçu: Soykırım' [2010] Türkiye Barolar Birliği Dergisi 139.

Kreß C, 'VStGB § 6 Völkermord' in *Münchener Kommentar Zum StGB* (4th edn, 2022).

Lemkin R, *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress* (Carnegie Endowment for International Peace Division of International Law 1944).

McDonald GK (ed), *Substantive and Procedural Aspects of International Criminal Law: The Experience of International and National Courts. Commentary (Volume I)* (Brill 2000).

Mettraux G, *International Crimes and the Ad Hoc Tribunals* (Oxford University Press 2006).

Nişancı D, 'Soykırım Suçu ve 1915 Olayları' (2020) 4 Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi 76.

Ohlin JD, 'Attempt, Conspiracy, and Incitement to Commit Genocide' [2009] *Cornell Law Faculty Publications* 173.

Özarslan B, 'Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi Açısından Hocalı Katliamı' (2014) 4 *Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 187.

Özgenç İ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (18. Basım, Seçkin Yayıncılık 2022).

Özkan S, 'Karşılaştırmalı Bir İnceleme: Roma Statüsü ve Türk Ceza Kanunu Çerçevesinde Soykırım Suçu' (2023) 1 *Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 74.

Prosecutor v Alfred Musema (Trial Judgment) ICTR-96-13-T (27 January 2000).

Prosecutor v Clément Kayishema and Obed Ruzindana (Trial Judgment) ICTR-95-1-T (21 May 1999).

Prosecutor v Georges Anderson Nderubumwe Rutaganda (Judgment and Sentence) ICTR-96-3-T (6 December 1999).

Prosecutor v Goran Jelišić (Trial Judgment) IT-95-10-T (14 December 1999).

Prosecutor v Goran Jelišić (Appeals Judgment) IT-95-10-A (5 July 2001).

Prosecutor v Jean Kambanda (Judgment and Sentence) ICTR-97-23-S (4 September 1998).

Prosecutor v Jean-Paul Akayesu (Trial Judgment) ICTR-96-4-T (2 September 1998).

Prosecutor v Laurent Semanza (Trial Judgment) ICTR-97-20-T (15 May 2003).

Prosecutor v Milomir Stakić (Trial Judgment) IT-97-24-T (31 July 2003).

Prosecutor v Radoslav Brđanin (Trial Judgment) IT-99-36-T (1 September 2004).

Prosecutor v Radislav Krstić (Trial Judgment) IT-98-33-T (2 August 2001).

'Ratification of the Genocide Convention' (United Nations: Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect) https://www.un.org/en/genocideprevention/legal/ratification accessed 15 April 2025.

Schabas W, *Genocide in International Law: The Crime of Crimes* (2nd edn, Cambridge University Press 2009).

Schiffbauer B, Tams CJ and Berster L, *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide: A Commentary* (Nomos 2014).

Şare E, 'Soykırım Suçundaki Özel Kast' (2020) 10 *Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 863.

Şen E, Malbeleği E, *Türk Ceza Kanunu'nda Uluslararası Suçlar* (1st edn, Seçkin Yayıncılık 2011).

Şen S T, *Uluslararası Hukukta Soykırım, Etnik Temizlik ve Saldırı* (1st edn, XII Levha 2010).

Tezcan D, Erdem MR and Önok RM, *Uluslararası Ceza Hukuku* (7. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2023).

Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal vol I (IMT 1947).

Töner Şen S, *Uluslararası Hukukta Soykırım, Etnik Temizlik ve Saldırı* (1. Baskı, XII Levha 2010).

UNGA Res 96(I) (11 December 1946) 'The Crime of Genocide' UN Doc A/RES/96(I).

UNGA Res 260(III)A (9 December 1948) 'Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide' UN Doc A/RES/260(III)A.

UN Human Rights Council, 'Anatomy of a Genocide: Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights in the Palestinian Territories Occupied since 1967, Francesca Albanese' (1 July 2024) UN Doc A/HRC/55/73.

UN Human Rights Council, 'Legal Analysis of Israel's Conduct in Gaza under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide' (16 September 2025) UN Doc A/HRC/60/CRP.3.

UNSC, 'Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (as amended 17 May 2002)' UN Doc S/RES/827 (1993).

UNSC, 'Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda (as last amended 13 October 2006)' UN Doc S/RES/955 (1994).

Yıldırımkal Y, *Uluslararası Hukukta ve Türk Ceza Hukukunda Soykırım Suçu* (1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2024).